

Oktasaš suopmelaš-norgalaš jieknameara ráti čielggadanbargojoavku Loahpparaporta

LVM

JOHTOLAT- JA
GULAHALLANMINISTERIJA

Johtolat- ja gulahallanministeriija almmustahttimat 2019:3

Oktasaš suopmelaš-norgalaš jieknameara ráti
čielggadanbargojoavku
Loahpparaporta

Johtolat- ja gulahallanministeriija, Helsset 2019

Johtolat- ja gulahallanministeriija
ISBN PDF: 978-952-243-563-7
Helsset 2019

Govvidanbláđđi

Almustahtti	Johtolat- ja gulahallanministeriija	11.2.2019	
Almustahttima namma	Oktasaš suomelaš-norgalaš jiekņameara ráti čielggadanbargojoavku		
Almustahttinráiddu namma ja nummir	Johtolat- ja gulahallanministeriija almustahttimat 2019:3		
Diára/fidnonummir	LVM/841/05/2018	Temá	
ISBN PDF	978-952-243-563-7	ISSN PDF	1795-4045
URN-čujuhús	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-563-7		
Siidomearri	42	Giella	Sámegiella
Áššesánit	árktalaš guovlu, fuolahansihkkarvuhta, infrastruktuurat, ruovdegeaidnojohtolat, sápmelaččat, Sáme guovlu, ruovdegeaidnu, Davvi-Lappi, riikkaidgaskasaš oktavuodát, rájaid rasttiidan johtolat		
Čoahkkáigeassu Johtolat- ja gulahallanministeriija ásahii 9.5.2018 Suoma ja Norgga gaskasaš bargujoavkku čielggadit Jiekņameara ruovdegeainnu joatkkabargomuttuid ja -áigetávvala. Bargujoavku čielggadii ruovdegeaidnolinnjema guovddáš gažaldagaid, earret eará birrasa, lohpeannudeami, goluid, ruhtadanráhkadusa ja ruhtadanmáalle ektui. Dán várás vuodđuduvvojedje vuollebargojoavkkut, mat čielggadedje eandalii ruhtadangažaldagaide gullevaš áššiid, plána- ja lohpeannudemiid sihke biras- ja sámegažaldagaid. Sáhka lea álgoovdačielggadusas, nuppiiguin sániiguin mearrádus ruovdegeainnu ollašuttimis dahje ruovdegeainnu välljemis ii leat dahkkon. Ruovdegeaidnooktavuohta Jiekņamerii buoridivččii Suoma logistihkalaš sajádaga, fuolahansihkkarvuoda ja Lappi fáhtehahttivuođa. Jiekņameara ruovdegeaidnu lea dál áidna mearkkašahtti Suoma ja Norgga gaskasaš oktasašfidnu. Dat lea maiddái eanemus mearkkašahtti eanageavaheapmái gullevaš fidnu Suomas, mas leat váikkuhusat sámiid ruovttuguvlui, man dihtii fidnus leat dihto sierrasárgosat, maid galgá váldit vuhtii: Jiekņameara ruovdegeaidnu váikkuhivččii sámekultuvrii ja -ealáhusaide mángga láhkai, ovdamearkan boazodollui, bohccuid guođoheapmái, guohtumiidda ja boazodoalu ráhkadusaide. Dan dihtii lea dárbu sihkkarastit duođalaš vuorrováikkuhusa ja sápmelaččaid lágasásahuvvon ráđđádallan- ja gullanvejolašvuodaid, go árvvoštallat Jiekņameara ruovdegeainnu váikkuhusaid eamiálbmot sápmelaččaide. Bargojoavkku bargogohčus nogai 14.12.2018.			
Goastideaddji	Johtolat- ja gulahallanministeriija		
Almustahttima juohkki/vuovdin	Elektrovnalaš veršuvdna: julkaisut.valtioneuvosto.fi Almustahttinuovdin: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Liikenne- ja viestintäministeriö	11.2.2019	
Julkaisun nimi	Suomen ja Norjan välisen Jäämeren radan selvitystyöryhmän loppuraportti		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 2019:3		
Diaari/hankenumero	LVM/841/05/2018	Teema	
ISBN PDF	978-952-243-563-7	ISSN PDF	1795-4045
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-563-7		
Sivumäärä	41	Kieli	pohjoissaame
Asiasanat	arktinen alue, huoltovarmuus, infrastruktuurit, raideliikenne, saamelaiset, Saamelaisalue, rautatie, Pohjois-Lappi, kansainväliset yhteydet, rajat ylittävä liikenne		
Tiivistelmä	Liikenne- ja viestintäministeriö asetti 9.5.2018 Suomen ja Norjan välisen työryhmän selvittämään Jäämeren radan jatkotyövaiheet ja -aikataulun. Työryhmä selvitti ratalinjauksen keskeisiä kysymyksiä, muun muassa ympäristöön, lupamenettelyihin, kustannuksiin, rahoitusrakenteeseen ja rahoitusmalliin liittyen. Tätä varten perustettiin alatyöryhmät, jotka selvittivät erityisesti rahoitukseen liittyviä kysymyksiä, suunnittelu- ja lupamenettelyitä sekä ympäristö- ja saamelaiskysymyksiä. Kyseessä on alustava esiselvitys, eli päätöstä radan toteuttamisesta tai ratalinjauksen valitsemisesta ei ole tehty. Ratayhteys Jäämerelle parantaisi Suomen logistista asemaa, huoltovarmuutta ja Lapin saavutettavuutta. Jäämeren rata on tällä hetkellä ainoa huomattava Suomen ja Norjan välinen yhteishanke. Se on myös merkittävin maankäyttöön liittyvä hanke Suomessa, jolla on vaikutusta saamelaisten kotiseutualueeseen, jonka vuoksi hankkeessa on joitakin erityisiä piirteitä, jotka tulee ottaa huomioon: Jäämeren rata vaikuttaisi saamelaiskulttuuriin ja -elinkeinoihin monella tapaa, esimerkiksi poronhoitoon, porojen laiduntamiseen, laitumiin sekä poronhoidon rakenteisiin. Sen vuoksi on tarpeen varmistaa todellinen vuorovaikutus ja saamelaisten lakisäätöiset neuvottelu- ja kuulemismahdollisuudet, kun arvioidaan Jäämeren radan vaikutuksia alkuperäiskansa saamelaisiin. Työryhmän toimeksianto päättyi 14.12.2018.		
Kustantaja	Liikenne- ja viestintäministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Kommunikationsministeriet	11.2.2019	
Publikationens titel	Ishavsbanan. Slutrapport av den utredningsarbetsgruppen mellan Finland och Norge		
Publikationsseriens namn och nummer	Kommunikationsministeriets publikationer 2019:3		
Diarie-/projektnummer	LVM/841/05/2018	Tema	
ISBN PDF	978-952-243-563-7	ISSN PDF	1795-4045
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-563-7		
Sidantal	41	Språk	nordsamiska
Nyckelord	arktiska regionen, försörjningsberedskap, infrastruktur, spårtrafik, samerna, sameområdet, järnväg, Norra Lappland, internationella förbindelser, gränsöverskridande trafik		
Referat	Kommunikationsministeriet tillsatte den 9 maj 2018 en arbetsgrupp mellan Finland och Norge för att utreda den fortsatta beredningen av den planerade Ishavsbanan och tidsplanen för den. Arbetsgruppen granskade den tilltänkta bansträckningen bland annat med avseende på centrala frågor som rör miljön, tillståndsförfaranden, kostnader, finansieringsstrukturer och finansieringsmodeller. För uppgiften tillsattes särskilda expertgrupper för att utreda finansieringen, planerings- och tillståndprocessen samt konsekvenserna för miljön och samerna. Detta är en preliminär utredning och än så länge finns det inga beslut om att bygga banan eller om valet av bansträckning. En järnvägsförbindelse till Ishavet skulle förbättra Finlands logistiska position, stärka landets försörjningsberedskap och göra det lättare att resa till Lappland. Ishavsbanan är för närvarande det enda stora samprojektet mellan Finland och Norge. Det är också det största markanvändningsprojektet i Finland med inverkan på samernas hembygdsområde och projektet inbegriper vissa särdrag som kräver särskilt stor uppmärksamhet: Ishavsbanan uppskattas ha många olika effekter på samekulturen och samenäringarna till exempel med tanke på renskötseln, renbetet, betesmarkerna och strukturen för renskötseln. Därför är det nödvändigt att säkerställa en verklig interaktion och att samerna bereds möjlighet till lagstadgade förhandlingar och att de blir hörda när man bedömer vilka konsekvenser Ishavsbanan har på samernas ställning som ursprungsfolk. Arbetsgruppens mandattid gick ut den 14 december 2018.		
Förläggare	Kommunikationsministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Transport and Communications	11 February 2019	
Title of publication	Final Report of the Joint Working Group Between Finland and Norway on the Arctic Railway		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Transport and Communications 2019:3		
Register number	LVM/841/05/2018	Subject	
ISBN PDF	978-952-243-563-7	ISSN PDF	1795-4045
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-563-7		
Pages	41	Language	Northern Sami
Keywords	Arctic region, security of supply, infrastructures, rail transport, the Sámi, Sámi area, railway, northern Lapland, international connections, cross-border traffic		
Abstract On 9 May 2018, the Ministry of Transport and Communications appointed a joint working group between Finland and Norway to examine how to proceed in the Arctic railway project and to determine its schedule. The working group examined the key issues in the railway routing, relating for example to the environment, permit procedures, costs, funding structure and finance model. Subgroups were established to focus on the finance issues, planning and permit procedures, environmental issues and questions relating to the Sámi. This is a preliminary report, which means that no decision on the construction of the railway or the choice of routing has been made. A rail connection to the Arctic Ocean would improve Finland's logistical position, security of supply and Lapland's accessibility. At present, the Arctic railway is the only significant joint project between Finland and Norway. It is also the most significant land-use project ever that has direct impact on the Sámi Homeland in Finland, which is why certain special features have to be considered. The Arctic railway would affect in many ways the Sámi culture and livelihoods, for example reindeer husbandry and its structure, reindeer grazing, and pastures. That is why when the effects of the Arctic railway on the indigenous people, the Sámi, are being assessed, it is necessary to ensure real interaction and the statutory opportunities available to the Sámi for negotiations and hearings. The working group's term ended on 14 December 2018.			
Publisher	Ministry of Transport and Communications		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisdoallu

1	Láidehus	9
	Barggu ulbmilat ja vuodđu.....	9
	Duogáš: guovvamánu 28. beaivve 2018 Suoma johtalusvirgelágádusa raporta	11
	Ráti huksema váikkuhusat	12
	Nollamolssaeaktu - gárgarátti ii huksejuvvo	13
	Jiekŋameara rátti ollislaš globála johtalusortnega oassin	14
	Stivrenjoavkku bargu.....	15
2	Sápmelaččaid oassálastin ja šiehtadallamat	17
3	Vuollebargojoavkkut.....	20
	Ruhtadeapmi-vuollebargojoavku.....	20
	Ruhtadanstruktuvračilgehus.....	20
	Čilgehus Jiekŋameara ráti vejolaš váikkuhusain turismii	21
	Lobit ja plánen -vuollebargojoavku.....	23
	Proseassa Suomas	23
	Proseassa Norggas.....	24
4	Jurddabohtosat.....	29
	Oppalaš bohtosat	29
	Ruhtadeapmi.....	30
	Plánenproseassa	31
	Váikkuhusaid árvoštallan ja oktasašdoaima.....	32
	Turisma Suoma Sámis.....	33
5	Stivrenjoavkku ávžžuhusat joatkkadoaiman	34

6	ČUVVOSAT	37
1:	Muhtin čanusjoavkkuid gullan Jiekŋameara rátiš	37
	Suoma bealuštanfámut	37
	Ealáhuseallima guovddášlihttu	37
2:	Lappi lihtu válmmaštallan Davvi-Sámi eanangoddelávva 2040, guoskkahansajit dán čilgehussii	39
	Mii lea eanangoddelávva	39
	Gárgaráti (Juná- Toga-) tehnikkalaš vuolggasajit	40
	Doaibmabirrasa sierrasárgosat	41
3:	Finnmarkku fylkka strategalaš boahhteáiggi oidnosat ja plánenproseassat	41

1 Láidehus

Barggu ulbmilat ja vuoddu

Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija ásahii 9.5.2018 Suoma ja Norgga gaskasaš bargjoavkku čilget Jieknjameara ráti (ruovdegeainnu) joatkkabargomuttuid ja -áigedávvala. Bargjoavkku bargun lei válmmaštallat Jieknjameara ráti joatkkaplánema várás evttohusa ovdánanmuttuin ja áigedávvaliin. Joatkkačilgema várás válljejuvvui ráttelinnjen Roavenjárggas Girkonjárgii. Bargjoavku galgai čilget ráttelinnjema joatkkabargomuttuid ja -áigedávvala gártema várás ráttelinnjema guovddáš gažaldagaid, mat laktásit earret eará birrasii, lohpeannudemiide, goluide, ruhtadanstruktuvraide ja ruhtadanmállii. Dán várás vuodduvuovoje vuollebargjoavkkut, mat čielggade earenoamážit ruhtadangažaldagaid, plánen- ja lohpeannudemiid sihke biras- ja sámi gažaldagaid.

Bargjoavkkus ledje ovddasteaddjin Suomas johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija, Lappi lihttu, Johtalusvirgelágádus, Sámediggi, Nuortalaččaid siidačoahkkin, Sámi (Lappi) ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš (EJB-guovddáš), Sámi (Lappi) guovloovtasbarggu gieldaovttastupmi ja birasministeriija. Norggas bargui oassálaste johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija (Samferdselsdepartementet), ruovderáttedirektoráhta (Jernbanedirektoratet), Finnmarkin fylkkamánni sihke Finnmárkku fylkka virgelágádusa ja Norgga sámedikki ovddasteaddjit.

Gažaldagas lea álgoárvalus, dehege mearrádus ráti ollašuhttimis dehe ráttelinnjema válljemis ii leat dahkon. Bargjoavkku bargogohčus nogai 14.12.2018.

Bargojoavkku aitosáš lahtut leat:

Ságadoalli	Lindström Sabina	Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija
Čállingoddi	Vihavainen-Pitkänen Marjukka	Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija
Čállingoddi	Ville Rinkineva	Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija
Lahttu	Arnesen Fredrik Birkheim	Norgga johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija
Lahttu	Feodoroff Veikko	Nuortalaččaid siidačoahkkin
Lahttu	Fjellheim Hege	Norgga Sámediggi
Lahttu	Gjølme Torhild	Finnmárkku fylkkamánni
Lahttu	Jokelainen Timo	Sámi (Lappi) ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš
Lahttu	Kvalheim Eirik Vårdal	Norgga johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija
Lahttu	Lohi Timo	Davvi-Sámi guovloovttasbarggu gieldaovttastupmi
Lahttu	Niiranen Ari	Suoma birasministeriija
Lahttu	Noukka Mirja	Suoma johtalusvirgelágádus
Lahttu	Paltto Heikki	Sámediggi
Lahttu	Riipi Mika	Lappi lihttu
Lahttu	Rimpiläinen Anni	Suoma johtalusvirgelágádus
Lahttu	Selmer Eirik	Finnmarkku fylkka gieldaovttastupmi
Lahttu	Suvanto Tuomo	Suoma johtalusvirgelágádus
Lahttu	Vaage Jarle J.	Norgga ruovderáttedirektoráhta
Lahttu	Ylinampa Jaakko	Sámi (Lappi) ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš

Duogáš: guovvamánu 28. beaivve 2018 Suoma johtalusvirgelágádusa raporta

Johtalusvirgelágádus čilgii ovttasráđiid Norgga eiseválddiiguin Jiekŋameara gárgaráti (juná- toga-) johtalusfierpmádaga oassin. Raporta almmustuhttojuvvui 28.2.2018 ja dat sisdoalai ovdačilgehusa Jiekŋameara rátiis, ráhkkanahtti gánnáhahttivuohtačilgehusa, čilgehusa molssaevttolaš ráttelinnjemiin ja geavaheddjiid dárbbuin. Dasa lassin das gártejuvvoje vejolaš fitnodatdoaimmálet, jearaldatpotentiála ja viiddit servodatlaš váikkuhusat.

Ráttelinnjemiin dutkojuvvoje vihtta sierra linnjámolssaevttu: Duortnus-Narviika, Kolari-Narviika, Kolari-Ivgubahta-Tromsa, Roavenjárga-Girkonjárga, Roavenjárga-Murmánska. Molssaevttuin čilgejuvvoje oktavuodaid dálá dilli, ráhkaduvvon ovddit plánat sihke oktavuodaid ovddidandárbbut. Dasa lassin ráhkaduvvui golluárvoštallan oktavuodaid ovddideami várás.

Jiekŋameara ráti jearaldatpoteantiála čilgema várás ja váikkuhusaid árvvoštallama várás čilgejuvvoje potentiála fievrredanrávnjit. Dán vuođul rehkenastujuvvoje sierra ruvttolinnjáide (geinnodat-) ávke-gollu-gorit. Čilgehusas váldojuvvoje vuhtii ee. Helsingset-Tallinn -dutnala vejolaš váikkuhusat Jiekŋameara ráti fievrredemiide. Váikkuhusaid árvvoštallamis váldojuvvoje vuhtii váikkuhusat Suoma logisttalaš sajádahkii, oba johtalusvuogádahkii sihke guovlluide Suomas ja Norggas.

Čilgehusa mielde Jiekŋameara rátti buoridivččii Suoma logisttalaš sajádaga ja olahttivuođa, sihke oba Eurohpa oktavuodaid. Rátti buvttálii molssaevttolaš fievrredanruvttu Suoma doalvun- ja buktinfievrredemiide. Jiekŋameara ráti rákta čoggolii eanas minerálain, guollebuktagiin, njuoskamuoras ja vuovdeindustriija ovddosdikšunbuktagiin. Vejolaš ráktii gulale maid Barentsa guovllu luondduriggodagat sihke boahhteáigge eará buktagat, mat fievrreduvvole Davvinuortaoali bakte.

Čilgejuvvon molssaevttuin stuorimus mátkkošteaddjipotentiálat livčče Tromssa ja Girkonjárgga molssaevttuin. Mátkkošteaddjijohtalus livččii eanas turismajohtalus, mii boahhteáigge navdojuvvollii stuorrut birrajagi doaimman.

Ráttelinnjemiin servodatekonomalaš gánnáhahttivuođa árvvoštallan raporttas lei hástaleaddji. Earenoamážit fievrredanpotentiálii laktása stuora eahpesihkarvuohta, daningo dat galgá árvvoštallojuvvot máŋgga logijagi áigodahkii. Čilgehusas ráhkaduvvon fievrredaneinnostusain visot linnjámolssaevttut leat servodatekonomalaččat gánnámeahttumat. Nuppe dáfus ovdamearkka dihte earáhuvvamat sierra johtalushámiid goasttádusain dehe guovllu ealáhusdoaimmas sáhttet earáhuhttit dili mearkkašahtti ládje.

Jieknjameara rátti lea čilgejuvvon juo ovdal, earret eará jagi 2013 dahkkon ruvkkiid fievrredandárbbuid ráhkaduvvon čilgehusa olis. Dalle dahkkui jurddaboađus, ahte Jieknjameara ráti guovlovárrehus galggalii ožžojuvvot mielde eanangoddelávaide, vai dan ollašuhthimii livčče vejolašvuodát boahteáigge.

Ráti huksema váikkuhusat

Rátti doarjjulii Sámi guovlogárganeami, daningo ráti huksen ovddidivččii Sámi eanangoddeplána ja Lappi-soahpamuša (Sámi eanangoddeplána) ulbmiliid. Oktavuohta Jieknjamerrii ja nuppe dáfus Lulli-Suoma hámmaniidda sihke juobe nannan-Eurohpii dagalii vejolažžan globála gálvojohtalusa čađajohtima Davvi-Sámi bakte, mii duddjolií ráti váikkuhanguvlui Suomas ja Norggas ođđa fitnodatdoaimma guhkesáigge plánain. Oktavuohta buoridivččii logisttalaš beassama Árktalaš merrii Baltia guovllus nu ahte dat doarjjulii Suoma riikaviidosas johtalusvuogádaga doaibmivuođa ja ekonomalašvuoda fáladettiinis molssaevttolaš fievrredanmanahaga Suomas Norgii ja viidáseappot máilbmái sihke nuppe dáfus máilmmis Norgga bakte Supmii. Dasa lassin rátti dagalii vejolažžan gálvvu ja olmmošjohtalusa beaktillis johtima Davvi-Norggas oba Supmii dehe Suomas Davvi-Norgii. Rátti doarjjulii ovdamearka dihte plánaid Girkonjárgga hámmana buorideami várás.

Geahčadettiin ráti birasváikkuhusaid, ráti huksemis livččii váikkuhus birrasii guovtti sierra vuogi mielde. Máilmmiviidosas dálkkádaga geahčadandásis rátteoktavuođa huksemis livčče posiitiiva guhkesáigge váikkuhusat. Gárgajohtalus adnojuvvo birasus-titlaš vuohkin johtit ja fievrredit gálvvu ja vaikko huksenmuttustis ráti livččii negatiiva čitnaluodda mášiinnaid, rusttegiid sihke betona- ja stállebuvttadusa jed. bázahusaid dihte, rátteoktavuohta unnidivččii johtalusa čitnadioksidabázahusaid, go oassi gálvo- ja mátkkošteaddjijohtalusas sirdásivččii atnit gárgaoktavuođa ja dáinna lágiin oasistis álkidivččii dálkkádatrievdama caggama. Dan sadjái guovllu lagasbirrasii ráti huksema váikkuhusat livčče viidát váikkuheadjit. Rátti váikkuhivččii guovllu duovdagii ja birrasii nu ahte dat ráddjelií fuođđoelliid ja eará elliid friddja lihcadeami sihke dagahivččii unohis šláma ja sparkasa. Ovttaskas árru šattalii earenoamážit huksenmuttus. Ráti birasváikkuhus čuožálii ráti lagasvuhtii manahatlundosažžan ja dan sáhtálii oaidnit ráti lagasbirrasis, gos maid eará viidodagat go ieš rátti livčče anus.

Positiiva ja vahátlaš váikkuhusaid mearkkašahttivuohta sorjá lunddolaččat oaidninvuogis ja molssaevttuid oktiibijus ja daid dárkilis árvoštallan gáibida dárkileabbo analysaid.

Nollamolssaeaktu - gárgarátti ii huksejuvvo

Juos rátti ii huksejuvvo, seailu Suoma beale Davvi-Sámi sajádat guhkás dáláslágánin, logisttalaš periferiijan, man rákta- go maid olmmošfievrredeapmi vuodduuvvet guhkás johtaleapmái, mii dáhpáhuvvá gummejuvllaiguin E75-geainnu nalde sihke Anára ja Gáregasnjárgga gaskkas riikkageaidnu 92:iin. Suopma seailulii sorjavažžan Nuortameará ruvttoin. Sámi eanangotti johtalusinfrastruktuorra seailulii dáláža hámis.

Guovlogárganeami oaidninvuogis ráti ollašuvakeahtá báhcin ii doarjjo Davvi-Sámi ealaskasvuoda ja geasuhusa gárganeami, dasa eai šattale ođđa vejolašvuodát ealáhuseallimii ođđa logisttalaš oktavuodaid oktavuhtii. Boahttevaš johtalusčovdosat galget leat mihá birasustitlaččabut go dáláš čovdosat, mii lasiha deattu sirdit fievrrede-miid eret eatnangeainnuin. Dákko bakte fitnodagat čoggole guovlluide, main leat buo-rit ruovderátteluodda- ja čáhceoktavuodát. Maiddái geavaheadjit šaddet ovdalačča eanet birasdiđolaččabun, mii čuožáš turisttaid atnin mátkkoštanvugiide. Juos rátti huksejuvvo, de mátkedoaimmaealáhus análii maid boahteáigge dáláš johtalushámiid ja johtalusfirpmiid, mii sáhtálii juobe ráddjet guovllu turismaindustriija stuorruma.

Rátteoktavuodain livččii čielga dálkkádatváikkus. Juos rátteoktavuohta ii huksejuvvo, de lassáneaddji johtalandárbu čuožálii dáláš fievrredanhámiide, lagamusat tráiler-, linnjábiila- ja girdijohtalussii, mii sáhtálii juobe lasihit šad-dovistegássabázáhusaid. Guovllu birrasa oasis ráti huksekeahhtá guođin sihka-rastálii dan, ahte viiddes meahcceguovllut seailulle čavddisin. Eatnangeaidnojohta-lusa lassáneapmi lasihivččii johtalusbárttiid riskka ja juos johtalusmearit lassánit sakka, ráti huksema sajis dáláš geaidnofierpmádat galggalii buoriduvvot, mas livčče birasváikkusat.

Ráti huksekeahhtá guođin ii rievdadivčče mearkašahtti ládje álgoálbmot sápmelaččaid vejolašvuodaid atnit ávkki sámiid ruovttuguovllu álgoálbmotkultuvrraset návd-dašeapmái ja ámmahiiddisguin bargamii, muhto molssaeaktu dáhkdivččii sápmelaččaide vejolašvuodaid iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin bargamii. Boazodoalu dillet seailulle guhkás ovddešlágánin dáládili ektui. Muhto jos rátti ii huksejuvvo, lea jáhkehahtti, ahte johtalusmearit sturrot dáláš geainnuin. Dát doalvvulii boazobárteriskkaid lassáneapmái eatnangeaidnojohtalusas, daningo eatnangeainnut eai leat suddjejuvvon áiddiiguin (dego ruovderátti livččii). Goitge johtalusbárttiid riskkat sáhtále unniduvvot nu ahte gárgehuvvole heivehusat, dego “Boazobiellu” -váruhusortnet. Guohtoneatnamat seailulle buore muddui ovddešlágánin, jos eará eanangeavahusa earáhuvvamat eai dáhpáhuva guovllus, daningo eatnangeainnut eai molle seamma ládje boazoeatnamiid ja guohtonlotnašuvvama go bures áiddiin suddjejuvvon gárgarátti.

Jieknameara rátti ollislaš globála johtalusortnega oassin

Suopma lea hárvvet orrojuvvon riika, mas riikka siskkáldas gaskkat leat guhkit. Dasa lassin Suopma lea guhkin guovddáš márkanguovlluin. Dán dihte fievrridangoluid márkkašupmi buktagiid loahppahattis lea gorálaš stuoris eará riikkaid ektui. Johtalusinfrastruktuurras ja johtalusa doaibmivuodas lea stuora mearkkašupmi fitnodagaid gilvonákci ja oppalaččat johtimii.

Logisttalaš mielas Suopma lea suolu ja dáikko bakte ollásit sorjavaš fievrridemiin, mat dáhpáhuvvet Nuortameara bakte. Dán dihte Supmii lea dehálaš earáhuhttit geográfalaš sajádagas, muhto Suopma ii sáhte mearkkašahtti ládje earáhuhttit logisttalaš sajádagas ja olahttivuodas. Suomas sáhtálii šaddat Davvi-Eurohpa olmmoš-, gálvo- ja diehtujohtalusa čuolbmasadji.

Eurohpa boahteáigge gilvonákca lea čielgasit čatnagasas johtalusoktavuođaid doaibmivuhtii ja earenoamážit Eurohpaviidosaš johtalusfierpmiid (TEN-T) doaibmivuhtii. Eurohpa Uniovdna (EU) lea meroštallan ovcci strategalaččat mearkkašahttimus váimmusfierpmádatmanahaga (TEN-T Core Network Corridors). Suopma ja Ruotta ovtastuvvaba Nannan-Eurohpaii guovtti váimmusmanahaga bakte; Davvimearra-Baltia manahat (NSB), mii ovttastahtta Baltia ja Davvimeara hámmaniid, sihke Skandinavia-Gaskamearra-manahat (Scan-Med), mii ollá Suomas ja Ruotas Gaskamerrii. Dát váimmusfierpmádatmanahagat ollet Suoma ja Ruota lulliosiide, muhto guđđet geográfalaččat eatnaša goappaš riikkas johtalusfierpmi olggobeallái. EU dárbbasa ođđa molssaevttolaš ruvtoid, maiguin lea vejolaš vealtit hástaleamos johtalusa bohtalčeabehiid. TEN-T váimmusfierpmi ovddidanfidnu, mii váikkuha earenoamážit Supmii, lea Baltia gárgarátti, mii huksejuvvo Baltia riikkaid ja Polskka gaskii, ja mii ovttastahtta Baltia riikkaid ja Polskii ja Duiskii. Suoma fievrridemiin sihke Suoma čađa manni fievrridemiin lea mearkkašahtti rolla Baltia gárgaráti jearaldatpotentiálas ja dakko bakte ráttēfidnu gánnáhahttivuodas. Dán višuvnna oassi lea Helsset-Tallinn - ruovde-ráttēdutnat, mii ovttastáhtálii Suoma ráttēfierpmi Eurohpa ráttēfierbmái ja buoridivččii Suoma oktavuođaid luksa.

Viiddit mihttolávas Jieknameara rátti laktása bajábeale fidnuide, dego Baltia gárgaráttái sihke Helsset-Tallinn -dutnalii. Jieknameara rátti galggaliinai oaidnit globála ollislaš johtalusvuogádaga oassin. Ráttēoktavuohta Suomas Jieknamerrii buoridivččii Suoma oktavuođaid davás. Jieknameara rátti ovttastahtálii ártkalaš guovllu ja dan stuora luondduriggodagaid Suoma ráttēfierbmái sihke Helsset - Tallinna dutnala ja Baltia gárgaráti bakte Nannan-Eurohpaii ja guhkelii. Jieknameara rátti buvttálii molssaevttolaš fievrridanruvto Suoma doalvun- ja buktinfievrridemiide. Oktavuohta jienjahis čiekŋalishámmaniidda rabalii Suoma logisttalaš sajádaga ja olahttivuodá.

Oktavuoda dihte Suoma logisttalaš mearkkašupmi Davvi-Eurohpa fievrredanruvtton sáhtálii stuorrut.

Nuortadavvioali mearkkašupmi johtalusoktavuohtan ja fievrredanoallin Eurohpa ja Ásia gaskkas stuorru dálkkádatrivdama geažil. Globalisašuvnna lassáneami mielde riikkaidgaskasaš gávppi ja buvttadusa deaddočuokkis sirdása ain eanet Ásiai, man dihte oktavuođaid buorideapmi Ásiai šaddá Eurohpaviidosáččat dehálažžan. Nuortadavvioali bakte johtti gálvojohtalusa ja skiippaid mearri lea vel dán muttos unni, muhto dat stuorru jahkásaččat.

Norgga ráđđehus sávvá iežas sáhttit ovddidit suomelas-norgalaš ovttasbarggu; rátteoktavuohta Suoma ja Davvi-Norgga gaskkas sáhtálii fállat mearkkašahtti vejola- vuođaid stuorrumii ja ovdáneapmái. Norggas lea mearriduvvon čielggaduvvot gárgehit Girkonjárgga guovllu davvi mearrajohtalusa čuolbmasadjin. Čielggadanbargu ođđa mearrajohtalusa konteaidnárhámman huksema várás Girkonjárgii lea jođus. Hámman doaimmalii Barentsa mearrajohtalusdoaimma riikkaidgaskasaš guovddážin.

Jahkái 2040 olli guvllolaš ja gieladadási višuvnnas mánggaanot konteaidnárhámman vuodđuduvvá geopolitihkalaš ja dálkkádatlaš vejolašvuođaide, mat laktásit molssaevt- tolaš konteaidnára ruvttot Ásias davvi mearrageinnodaga bakte Girkonjárgga hámmanii. Hámman ulbmilin lea oasistis veahkehit rátteoktavuođaid duddjoma Girkonjárg- gas Supmii ja das ain Eurohpa márkaniidda. Duogážis leat dálkkádaga fállan vejolaš- vuodát sihke konteaidnáriid fievrriidnái Ásias Davvi-Eurohpii veardidettiin dáláš geinnodahkii Suezá kanála bakte. Fidnu laktása maid ártkalaš gárganeaddji doaim- maide vuhtii válddedettiin ásialaš doibmiid. Oanehis áigegaskka ulbmilin lea, ahte Gir- konjárgga hámmanis šattalii čuolbmasadji, mas sáhttet doaimmahuvvot minerálat, bargat oljofitnodadoaimmain ja doarjut báikkálaš industriija. Čilgehusat leat čájehan, ahte dievas bálvalusa hámman sáhttá ovddidit čuđiid bargosajiid šaddama. Dát fas sáhttá guhkes áigegaskkain buvttadit earánai speadjalastinváikkuhusaid dego ov- damearkka dihte fitnodagaid vuodđudeami sihke Norgga ja Suoma ráji goappánai beallái.

Stivrenjoavkku bargu

Suoma ja Norgga oktasaš bargojoavku čielggadit lassimolssaeavttuid ásahuvvui Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija mearrádusain 9.5.2018.

Bargojoavku lea čoahkkanan doaimmaáigodagas áigge njealje háve. Bargojoavkku vuollásažžan leat bargan golbma vuollebargojoavkku, mat leat raporterén bargguste- aset bargojovkui: Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija jođihan ruhtadeami

giedahalli bargojoavku, Sámi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáža jođihan vuollebargojoavku, man bargun lei čielggadit váikkuhusaid lundui ja álgoálbmogiidda sihke Suoma johtalusvirgelágádusa jođihan lobit ja plánen -bargojoavku. Vuollebargojoavkkuin leat leamaš ovddastuvvon stivrenjoavkku viiddibun iešguđege fáddáguovllu áššedovdit. Vuollebargojoavkkut leat buvttadan stivrenjovkui fáddáguovllusteaset materiála, mii geavahuvvui dán raporttas ovddiduvvon stivrenjoavkku jurddabohtosiid válmmaštallamis.

2 Sápmelaččaid oassálastin ja šiehtadallamat

Jiekŋameara rátti váikkuhivččii sámi kultuvrii ja sápmelaččaid ealáhusaide mángga ládje. Gárgarátteprošeakta váikkuhivččii ovdamearkka dihte bohccuid guođoheapmái nu ahte rátti váikkuha bohccuid guohtumii, boazoguohtoneatnamiidda ja boazodoalu hálddahusa struktuvrraide. Dan dihte lea dárbu sihkkarastit juo plánema álgomuttus rievttis vuorrováikkuhusa ja sápmelaččaid lágas mearriduvvon šiehtadallan- ja oassálastinvejolašvuodaid, go árvvoštallojuvvojit Jiekŋameara ráti váikkuhusat álgoálbmot sápmelaččaide. Fidnu áššáigullelaš váikkuhusaid árvvoštallamat gáibidit, ahte eiseváldibealit oahpásnuvvet álgoálbmogiid lágas mearriduvvon vuoigatvuodaide ja háhket doarvái áššedovdi dieđu plánejuvvon doaimmaid váikkuhusain guovlluide. Dán dihte dárbbášuvvo ovttasbargu, mii vuodđuduvvá sihke Suoma ja Norgga lágáin mearriduvvon šiehtadallangeatnegasvuodaide. Fidnu álggu rájes lea leamaš čielggas, ahte ráti váikkuhusat álgoálbmot sápmelaččaide galget válđojuvvot vuhtii sihke árvvoštallojuvvo dat fuolalaččat ja dárkket. Lea sealvi, ahte dákkár árvvoštallan galgá ollašuohtuvvot maŋnel, daningo dán stivrenjovkui addojuvvon áiggi siste ja resurs-saiguin dákkár árvvoštallan ii leat sáhtán bargojuvvot.

Boazodoalu doaibmabirrasis ja sámiid sajadagas álgoálbmogin mearriduvvo mángga lágas – mii gáibida ahte fidnu árvvoštallojuvvo sihke boazodoalu ja álgoálbmogiid oaidninvuogi mielde. Dát lágat leat logahallojuvvon ovddabealde dán raporttas. Jiekŋameara ráti váikkuhusaid árvvoštallan gáibida ovttasbarggu sámedikkiin, nuortalaččaid siidačoahkkimiin ja bálgesiiguin.

Jiekŋameara rátti váikkuhivččii olu sápmelaččaide ja boazodollui. Lea vuorddehahti, ahte rátteoktavuođas livčče biehtadahkes váikkuhusat álgoálbmot sápmelaččaid kultuvrii ja dáid váikkuhusaid caggan gáibidivččii earenoamáš fuolalaš lávvema ja plánema. Jos ášši ii válmmaštallojuvvole dan gáibidan fuolalašvuodain, sáhtálii vearrámus čuovvumuššan leat guhkesáigásaš konflikta álgoálbmoga ja stáhta eiseválddiid, ruovderáttfitnodaga dehe eará guovllu doaibmiid gaskka. Boazobargiid oaidninvuogis ođđa ráttoktavuohta ráddjeli ealáhusain bargama, daningo ludedettiin boazodoalloguovlluid ja guohtoneatnamiid, rátti ráddjeli bohccuid luomos johtima dáláš guohtunlotnašuvvama mielde. Ráttoktavuohta sáhtálii lasihit boazovahágiid riskka, muhto nuppe dáfus hui bures plánejuvvon ja áidojuvvon ráti dagan boazovahágit sáhtále báhcit oalle unnin. Nanu suodjeáidi duohta gal ráddjeli dáláš geaidnofierpmi eanet boazobargiid ja ealuid johtima ja mollelii dáláš bálgesiid eananviidodagaid. Dasa lassin ráti lagasvuhtii šattalii ođđa árroguovlu, mii váttásnuhtálii rájehis boazodoalu, ovdamearkka dihte guohtoneatnamiid gollama.

Nuppe dáfus geahppáneaddji geaidnojohtalus unnidivččii bohccuid dagahan biilabártiid meari, goas ollislaš vahágat eai vealtakeahhtá lassánivčče dálázis.

Oktasaš bargojoavku barggai lávga ovttasbarggu sámi álbmoga ovddasteddjiiguin olahit eakti oassálastima ja gullama. Vai sámi álbmoga oainnut šadde fidnus áššáigullevaččat vuhtii váldojuvvot, de sámedikki ja nuortalaččaid siidačoahkkima ovddasteaddjit ledje lahttun sihke norgalaš-suopmelaš stivrenjoavkkus, plánema ja ja lobi gieđahalli vuollebargojoavkkus sihke luonddu- ja álgoálbmotváikkusaid gieđahalli bargojoavkkus. Dasa lassin sámiid ruovttuguovllu bálgesiid ovddasteaddjit bovdejuvvojedje lahttun stivrenjovkui. Stivrenjoavkku čoahkkimiid beavdegirjijt sihke loahpparaporta ja vejolaš eará mávssolaš áššegirjijt jorgaluvvojedje davvisáme- ja nuortalašgillii.

Sámediggelága 9 §:a ráđđádallan Jieknameara rátiis sámedikkiin dollojuvvui 18.1.2018 Anáris. Ráđđádallamiin gieđahallojuvvui Suoma johtalusvirgelágádusa 28.2.2018 almmustuhttin raporta Jieknameara rátiis ja prošeavtta váikkusain sápmelaččaide. Maiddái Norgga ja Ruota eiseválddiin lea leamaš konsultašuvdna báikkálaš sápmelaččaiguin namuhuvvon raportta válmmaštallama áigge. Sámediggái doaimmahuvvoje ovdal ráđđádallama čilgenbargomateriálat. Ráđđádallamiin lonohallojuvvoje dieđut prošeavtta dilis ja plánemis sihke áššiin, mat plenemis galggale váldojuvvot vuhtii prošeavtta váikkusain sápmelaččaide álgoálbmogin. Sámedikkiin ordnejuvvon šiehtadallan guoskkai almmolaš dásis Johtalusvirgelágádusa almmustuhttin čilgehusa sihke áššiid, mat dákkár fidnu plánemis galget váldojuvvot vuhtii.

Sámiráđđi lea Suoma ja Norgga johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriijaide sádden reivvestis 12.9.2018 čalmmustuhttán fuolas vejolaš Jieknameara ráti čielggadanbarggu joatkahuvvamis ja lea sihtan giddet earenoamáš fuomášumi sámi kultuvrra sierrasárgosiidda ja ealáhusdoibmii. Dása laktásettiin Sámiráđđi lea sihtan álggahit dakkaviđe vejolaš ruovderáti huksema váikkusaid árvvoštallama, vai sámiráđđi ja sápmelaš riekteomasteaddjit sáhttet oassálastit ja váikkuhit eavtti ja áššáigullelaš vuogi mielde prošeavtta joatkkačielggadeapmái.

Ministtar Berner deattuhii vástádusastis sámiráđđái 14.9.2018, ahte johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija lea váldán gažaldagaid, mat laktásit sápmelaččaide, earenoamáš fuomášumi čuozáhahkan oktasaš suopmelaš-norgalaš bargojoavkku barggus. Fidnu stivrenjoavkku vuollásašvuhtii lea vuodđuduvvon álgoálbmotgažaldagaid gieđahalli vuollebargojoavku, mii geahčada sihke luonddu- ja birasáššiid ja sámi gažaldagaid.

Okta stivrenjoavkku vuollebargojoavkkuin čielggadii earret eará lágas mearriduvvon meannudemiid ja birasláhkaásaheami. Vuollebargojoavkku bargun lei čielggadit mat dárbbášlaš doaimmat galget bargojuvvot álgoálbmogiid sajádaga dorvvasteami várás ja goappaš riikkaid lágas mearriduvvon meannudemiid doahttaleami várás. Dát gáibida Suoma vuodđolága sihke eará mearrádusaid dego boazodoallolága sihke sámedikkis addojuvvon lága ja áššáigullelaš norgalaš lágaid dego ovdamearkka dihte sámediggelága, Finnmárkku lága sihke plánen- ja huksenlága doahttaleami. Vuollebargojoavku árvvoštallá earenoamážit dan mot álgoálbmogiid oassálastin ja gullan sáhtta dáhkiduvvot geavadis. Árvvoštaladettiin váikkuhusaid lundui ja sápmelaččaide dat anii ávkin dálá dieđuid luonddubirrasis ja ovdamearkka dihte Davvi-Sámi eanangoddeláva olis dahkkon čielggademiid.

Sihke Suomas ja Norggas lea dehálaš sihkarastit sámiid ovddasteddjiid dásseárvosaš sajádat ja rievttis oassálastin joatkkačielggademiin, mielde lohkkon Norgga ja Suoma sámedikkiit ja nuortalaččaid siidačoahkin. Goappašat riikkat leaba čatnasan ON:a álgoálbmotjulggaštusa ollašuhttima ovddideapmái. Jieknjameara ráti laktásettiin ulbmil lea joatkit oktasaš oidnui viggj ja rievttisáigásaš ráđđádallamiid oažžut álgoálbmot sápmelaččaid miehtama, mii vuodđuduvvá friddja ovdadihtui.

3 Vuollebargojoavkkut

Ruhtadeapmi-vuollebargojoavku

Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija jođihii ruhtadeapmi-vuollebargojoavkku. Barggus oassin joavku diŋgui guokte sierra konsultačielggadeami: nubbi diŋgojuvvui CAPEX Advisors -konsultafitnodagas ja das čielggaduvvoje ovttaskas čuoggáid mielde sierralágán ruhtadanmolssaeavttut. Nuppi čielggadeami barggai Finnish Consulting Group (FCG) ja das gieđahallojedje ráti váikkuhusat guovllu turismaealáhussii. Vuollebargojoavku stivrii goappašiid čielggademiid ráhkadeami ja ovtasráđiid stivrenbargojoavkkuin dat kommenterii konsulttaid barggu ja bohtosiid. Čielggademiid bohtosat gieđahallojuvvojit dán raportta jurddabohtosiin.

Sitowise jagi 2017 dahkan čielggadeami mielde, evttohanvuloš Roavenjárga-Girkonjárga -linnjema árvvoštallojuvvon ollislaš gollu livččii sulaid 2,9 miljárdda euro ja Norgga bealde sulaid 0,9 miljárdda euro. Dát logut leat árvvoštallamat ja vásáhusa vuodul prošeaktagolut sáhttet loktanit mearkkašahti ládje go plánen ovdána. Lea čielggas, ahte dát prošeakta ii sáhte ollašuhttojuvvoat árbevirolaš stáhta bušeahttaruhtademiin muhto galget suokkarduvvot molssaevttolaš ruhtadanmállet.

Ruhtadanstruktuvračilgehus

CAPEX Advisors- konsulttaid dahkan raporttas govviduvvojit duogášdagaldagat, mat galget váldojuvvoat vuhtii infrastruktuurafidnu ruhtadeami olis. Čilgehusas váldojuvvojit vuhtii prošeavtta sierra čanusjoavkkut ja rievtti hálddašeaddjit oaidnit makkár movtti-dahttinreaidduiguin dat oassálastále fidnu ruhtadeapmái. Das maid dutkojuvvojit sierralágán ruhtadan- ja doaimmahusstruktuvrrat, daid ovdamunit ja árut sihke daid heivvolašvuohta Jiekŋameará ráti ruhtadeapmái. Raporttas čikŋojuvvojit čielget sierra struktuvrraid riskkat ja ovddasvástádusgažaldagat sihke prošeavtta čanusjoavkkuid hállu dáid dohkkeheapmái. Dasa lassin árvvoštallojuvvui prošeavtta ollislaš gánnáhahttivuohta.

Molssaevttolaš ruhtadanmáliid analyseren lea earenoamážit Suoma dáfus miellagiddevaš fáddáollisvuohta, daningo johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija ja Johtalusvirgelágáduš válmmaštallet bárrásiin vuosttaš 12-jahkásašplána johtalusinfrastruktuurra investeremiidda dakkár doaibmabirrasis, mas priváhta ruhtadeapmi lea ovdalačča eanet fállun vuollegis riskka stádis prošeavttaide. Ruhtadanstruktuvračilgehus diŋgojuvvui govvet ja veardidit Jiekŋameara ráttefidnu sierralágán ruhtadanmolsaeavttuid. Dán dihte váldojuvvui 'prošeaktaruhtadeapmi'-lahkonanvuohki, mas

prošeakta gehččojuvvo ollislašžan ja ruhtadeapmi ja soahpamušmálet ráhkaduvvojit deaivilit prošeavtta sierrasárgosiid mielde.

Ovddit čielggademiid vuođul lea dieđus, ahte fidnus leat mearkkašahti hástalusat, buot guovddášlaččamus ášši lea, ahte dálá dieđuid árvvoštallamiid vuođul dán stuoru investerenfidnu buvttáii dušše vuollegis buvttadási. Ovddit čilgehusa ráhkadan fievrredanvolyma einnostusaid mielde mihkkege linnjenmolssaeavttuin ii livčče servodatekonomalaččat gánnáhahti. Ruhtadančilgehusas bođii dasa lassin ovdan, ahte dárbbasuvvoledje sulaid 2,5 miljovna tonna jahkásaš fievrredanvolymat, vai jahkásaš bajásdoallangolut sáhtále gokčojuvvot. Rievdadusat sierra johtalushámiid goluin dehe guovllu ealáhusain ja industriijas sáhttet goitge earáhuhttit dili mearkkašahti ládje. Doaibmi rátteoktavuohta Jieknameara čiakŋalishámmaniidda buoridivččii Suoma logisttalaš sajádaga, Sámi oalahahttivuođa sihke Suoma fuolahussihkarvuođa. Dasa lassin ráttfidnus leat hástalusat, mat laktásit váikkuhusaide birrasii ja sápmelaččaide, mat sáhttet dagahit politihkalaš ja beaggima dáfus sihkarmeahhtunvuođa ja dát riskkat galget gieđahallojuvvo. Dasa lassin prošeaktasoahpamušain ja prošeavtta organisašuvdnaráhkadusas galggalii váldojuvvot vuhtii fidnu ráji rasttildeaddji luondu.

Ruhtadeami geahččanguovllus fidnu čanusjoavkkut leat hui dehálaččat. Vai fidnus sáhtáii dahkat ruhtadeami dáfus gokčevaš, de fertejit gávdnot oassebealit, main lea hállu ruhtadit fidnu. Dát guoská seamma ládje almmolaš ja priváhta ruhtadanmáliid (servodatekonomalaš potentiála vs. ruhtadanpotentiála). Dán rádjái oktage identifiserejuvvo čanusjoavkkuin ii leat čatnasan geavahit ráti dehe máksit dan. Fidnus leat mielde mánggat sierralágán čanusjoavkkut. Dán čilgehusa várás čikŋoduvvui gártejuvvo namuhuvvo čanusjoavkkuid hállu ja beroštupmi addit fidnu atnui iežas bidjosa dehe resurssa, maiguin sáhtáii ovddidit fidnu ruhtadankapasitehta ja -málla.

Fidnu joatkagárgehanmuttuin galggalii čiekŋuduvvot čanusjoavkkuid analyseren ja sihkarastojuvvot dat, ahte mánggat oassebealit dohkkehit dan sajádaga, mii dain fidnus vurdojuvvo (buktaga mearri, vejolaš riskkat, resurssat mat leat anus, beroštupmi ovddidit fidnu). Dát guoská earenoamážit daid oassebeliid, mat vurdojuvvojit ruhtadit ráti.

Čilgehus Jieknameara ráti vejolaš váikkuhusain turismii

Barggu ulbmilin lei čilget Jieknameara ráti vejolaš váikkuhusaid turismii ja dan stuorrumii. Čilgehusas árvvoštallojuvvojedje turisma šaddanvejolašvuođat sihke ekonomalaš váikkuhusat jagi 2030 rádjái ovdal dan gárváneami ja jagi 2030 rájes go rátti lea anus. Ruovderáti váikkuhusat turismasuorggi vejolaš šaddamii dutkojuvvoje earenoamážit dakkár báikegottiin, maidda stašuvnnat leat evttohuvvo huksejuvvo

(Soađegilli, Anár). Dasa lassin árvvoštallamiin váldojuvvui vuhtii ráti váikkuhus Gir-konjárii.

Politiikalaš, ekonomalaš, sosiála, teknologalaš ja birasdagaldagat váikkuhit buot eanemus turismasuorggi plánemii ja gárganeapmái, sisdoaladettiin mátkkošteami ruovderátiin. Daningo ráti huksen bisttálih jahkái 2030, earret eará dárkilis turisttaid meari, turismaboađuid ja guovllu barggolašárvvoštallamiid rehkenastima árvvoštallan lea hástaleaddji.

Dálkkádatrivdan, mánggat gárggain mátkkošteami miehtemielalaš sárgosat ja turismasuorggi hálttit dorjot jurdaga ruovderáti olmmošjohtalusa ja gárggain mátkkošteami lassáneamis. Vejolaš doaimmat, mat váikkuhit girdimátkkošteapmái, dego girdivearru, dorjot gárgamátkkošteami molssaevttolaš johtalusvuohkin. Turisttat, geat mátkkoštit Sápmái, leat birasdiđolaččat ja gárga lea molssaeaktu, mas leat vuollegis bázáhusat.

Dahkkon čilgehusa mielde Sámi turismasuorggi geahččanguovllus sávahahttit leat buot doaimmat, mat buoridit Sámi olahttivuođa. Jieknjameara rátti buvttálih ođđa molssaevttolaš mátkkoštanmolssaeavttu Sámi turismačuozáhagaide ja ovttahttálih Sámi oba ártalaš guvlui. Rátti nannelii maid guovllu sorjjasmeahtunvuođa girdijohtalusas. Vejolaš Tallinna dutnal vásihuvvui maid álkidahttit Sámi olahttivuođa Eurohpa márkaniid guovllus ja váikkuhit eará sajes máilmmis boahtti turisttaid mátkkoštanmearrádusaide.

Turisma, mii dolle Sápmái, vurdojuvvo lassánit jahkásaččat guđain proseanttain jahkái 2030. Árvvoštallamiid mielde turisma šaddá guovttegeardásažžan jagiid 2015 – 2030, goas jahkásaš turisma ekonomalaš váikkuhus manná badjel 2 miljárdda euro ja njuolggováikkuhusat, mat čuhcet barggolašvuhtii, leat sulaid 18 000 olmmošbargojagi. Árvvoštallamiid mielde šaddan joksojuvvo, jos Sámi turismii plánejuvvon gárgehandoaimmat ollašuttuovvujit, guovllu olahttivuohta sihkarastujuvvo, dárbašlaš ruhtadeapmi čuoziuvvo turisma gárgheapmái ja ovddideapmái eaige earret eará vuorddekahtes, turisma dáfus negatiiva dáhpáhusat dáhpáhuva Sámis, eaige globála ekonomii ja gárganeamis ja dorvvolašvuohatdagaldagain dáhpáhuva biehtadahkan nuppástusat. Ovddit čilgehusa mielde ráti huksen buvttálih sulaid 12 000 – 14 000 ođđa bargosaji. Muhtimat dain bargosajiin šaddet maid turismasurggiide, dego idjadan- ja restauráŋjabálvalusaide.

Jieknjameara rátti sáhtta buktit ođđa vejolašvuodaid ja investeremiid turismii, main dihto oasi ii leat vel vejolaš einnostit, ja dainna lágiin ráhkada ođđa vejolašvuodaid guovllu turismaindustriijai. Dasa lassin olahttivuohta Sápmái buorránivččii sakka earenoamážit geaset. Proseassa dán muttos lea goitge váttis addit dárkilis árvvoštallamiid dehe konkrehta loguid ráti váikkuhusain turismii, ja áššáigullelaš árvvoštallan galggalii dahkkot proseassa manjit muttus. Vai ruovderátti livččii turismasuorggi dáfus

beroštahtti, lea čielggas, ahte mánggat eavttut galget ollašuvvat. Dán raportta jurddabohtosiin leat árvvoštallon muhtimat dáin eavttuin.

Guovloeiseválddiid mielde Finnmárkku guovllus gesiid ja dálvviid gallejeaddji turistaid šaddanpotentiála laktása Hurtigrutena lustafatnasiiguin Girkonjargii boahtti dehe doppe vuolgi mátkkoštanrávnnjiide dehe mátkkošteddjiide, geat geavahit Girkonjargga girdišilju vai besset návddašit báikkálaš dehe guvllolaš turismaeallámušain. Leat leame konkrehta plánat njuolggogirdimiidda Ásia riikkain sihke Girkonjargii ja Roavenjargii ja juo dál Sámi girdijohtalus lea jođánit šaddame. Ráttteoktavuohta Girkonjargii váfistivččii oasistis turismaovttasbarggu ja dan šaddama earenoamážit Sámis. Dainna sáhtále lasihuvvot guvllolaš eallámušbálvalusat ráji goappanai bealde ja fállujuvot mánggabeallásaččat fievrredančovdosat.

Lobit ja plánen -vuollebargojoavku

Suoma johtalusvirgedoaimmahaga jođihan vuollebargojoavku dutkkai áššáigullelaš lobiid ja plánema. Vuollebargojoavku suokkardii vuđolaččat maid lobiid ja plánemiid livčče dárbbasuvvot Jiekŋameará ráti huksema várás sihke Suomas ja Norggas. Dán barggu oassin diŋgojuvvui konsultafitnodat Sitowises raporta. Bargu ja raporta vuodđuduvvet Johtalusvirgelágádusa 2018 njukčamánu almmustuhttin ollašuttinčilgehussii. Lassičilgehusat Roavenjarga - Girkonjarga linnjemis dahkkojuvvoje johtui bohtán Davvi-Sámi eanangoddeláva ráhkadeami oktavuodas. Vuosttaš árvalus lávas gárváneaččá jagi 2019 álgobealde. Sitowise čilgehusas govviduvvojit gokčevaččat infrastruktuvrafidnu sierra muttut sihke Suomas ja Norggas, ja ovdanbuktojuvvojit oanehaččat daidda guoskevaš lobit ja lágat.

Proseassa Suomas

Jiekŋameara ráti plánen ja huksen lea guhkes áigodaga proseassa, mii gáibida mánggaid plánenmuttuid sierralágán ovdačilgehusaid rájes gitta aitosaš ráti huksema plánemii. Ovdal go aitosaš huksenplána sáhtá dohkkehuvvot ja huksenbargu álgahuvvot, dán sturrodaluohká fidnu galgá Suomas gieđahallot mánggáin eanangeavahusplánain, namalassii eanangoddelávas, oppalašlávas sihke dárkileabbo sajádatlávain. Jos evttohuvvon ráttteoktavuohta adnojuvvo eanangotti dehe riikavidosaččat mearkkašahttin ja das leat guhkás olli ja guhkes áigodaga váikkuhusat, de plána galgá čáhkaduvvot eanangoddelávvi, mii lea áidna rievttedássásaš ja juridihkalaččat čadni lávva. Jiekŋameara rátti lea dákkár fidnu, daningo báikkálaš oppalaš- ja sajádatlávát gusket duššefal guovllu muhtin huksejuvvon birrasiid ja turisma-guovddážiid. Danin Jiekŋameara ráti oppalašplána ráhkadeapmi sáhtá álggahuvvot juo ovdal go Davvi-Sámi jagi 2040 eanangoddelávva lea váfistuvvon.

Oppalašplánenmuddu bistá anjke golbma jagi, man maŋjel sáhtá sirdásuvvot ráttelánenmuddui. Ráttelána gárváneami ja fidnu ruhtadanmearrádusa gaskkas sáhttet gollat olu jagit. Prosessii gullet maid mánggat gullamat ja váidinvejolašvuodat. Ráttelána ii sáhte dohkkehuvvot almmá juridihkalaččat čadni eanangoddeláva dehege aitosáš huksenmuttu johtáheapmi ii leat vejolaš ovdal go čadni lágain mearriduvvon eanangoddelávva lea dohkkehuvvon.

Suoma lánkaásaheamisgáibiduvvon dehálaš lobit leat:

- lobit luonddusuodjalanlága mielde
- eananávdnasa váldinlobit
- duovddandahkanlohpi
- dološmuitolága gáibidan johtinlohpi ja -ilmmuhus
- huksehusa burginlohpi
- huksenlohpi
- almmolaš geainnuid plánenlohpi
- dásseluodduossalohpi
- lohpi unnánaš huksemii
- dutkanlohpi
- dutkanvuoigatvuohta
- birassuodjalanlága gáibidan biraslohpi ja ilmmuhusat
- čáhcelohpi čáhcelága mielde (Guovlohálddahusvirgelágádušas)
- ealáhus-, johtalus- ja birasguovddážiid lobit
- gárttaid, áibmogovaid ja eará govaid almmolaš geavahanlohpi
- lohpi johtit ja doaibmat ruovderátteguovllus

Proseassa Norggas

Dego Suomas ruovderáti plánen Norggasnái lea áddjás proseassa. Norgga stáhta dárkkástuseiseválddi raporttas gieskat dutkojuvvoje stuora, badjel 750 miljovvna ruvno geaidno- ja ruovderáttinfrastruktuvrafidnut, ja fuomášuvvui ahte gaskaárvvu mielde ádjána 11 jagi ja 5 mánu dan rájes, go ovdárvvoštallamiid dahkan álggahuvvo gitta dan rádjái go mearruhtaláhkaevttohus dohkkehuvvo Norgga stuoradikkis.

Oppa infrastruktuvrafidnu plánenproseassa ja dan bistin vuosttaš jurddahábmemis plánema ja ollašuhhtima bakte huksenmuddui ja loahpalaš buktaga šaddamii galgá ipmirduvvot dakko bakte, ahte fidnui gullet guokte bálddalaš, nuppiidasaset laktáseaddji proseassa:

- plánen- ja huksenlága gáibidan plánen (sidoallá šládjasihkkarastin-programma)
- riikaviidosáš johtalusprogramma (NTP), mainna fidnut vuoruhuvvojit ja ruhtaduvvojit

Norgga ruovderáttelágas mearriduvvo oppalaš prinsihppan, ahte ruovderátiid plánema ja huksema stivrejit plánen- ja huksenlága njuolggadusat, go fas johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija sáhtta addit teknikalaš ja hálddahaslaš ásaheaid. Seamma meannudanvuohki guoskaduvvo earánai infrastruktuurafidnuide ja johtalushámiide. Plánen- ja huksenlága mielde doaimmaváldi plánemis lea sirdojuvvon stáhta, guovlluid ja gielddaid dássái ja gielddat leat vuosttaš sajis plána ovddasvástáduseiseválddit.

Jagi 2000 rájes Norgga stáhta lea ollašuttán almmolaš, badjel 750 miljovna Norgga ruvno árvosaš investerenfidnuid guovtemuttot šládjasihkkarastinprogramma. Das eaktuduvvo ovdačilgehus válljejuvvon čovdosis (konseptvalgutredning) ja guokte sierra olggobeal árvvoštallama ovdal go fidnu sáhtta dohkkehuvvot ja ruhtaduvvot. Vuosttaš čilgehusas sihkkarastojuvvo válljejuvvon čovdosa šládja go ovdačilgehusmuddu lea nohkan. Vuosttaš šládjasihkkarastima ulbmilin lea sihkkarastit, ahte álgo-mearrádus fidnu johtáheamis ja válljemis bearráigeččojuvvo politihkalaš dásis, ja ahte áššegirijit, mat leat mearrádusa vuodđun, leat dárbaheassii állašlájagat. Šládjasihkkarastinproseassas ožžojuvvon ávžžuhusaid vuodul ráđdehus mearrida, sáhttago prošekta ovdánit plánenmuddui.

Plánenmuttus dahkkojuvvojit guokte plána: gielddalaš oasseplána (kommunedelplan) ja lávvaplána (reguleringsplan), main meroštallojit proševtta eanangeavahan-njuolggadusat ovttaskas čuoggáid mielde. Ovdal dáid plánaid ráhkaduvvo sierra plánenprogramma – ns. “plánenproseassa plána” – ja dat sáddejuvvo cealkinládje ovdal go das mearriduvvo gieldda alimus stivrras. Šlájja sihkkarastima čuovvovaš muttus válljejuvvon molssaeavttus meroštallojuvvojit hálddahaslaš vuodđu, golluárvoštallamat ja soahpamušstrategijit, man maŋnel fidnu sáddejuvvo stuoradiggái dohkkehemi ja ruhtadeami várás. Dát nuppi muttu šládjaášrvvoštallan stivre várreheusa dahkama ráhkkankeahkes goluid várás ja dan, mot fidnu galggalii jođihuvvot, vai ollašuttinmuttus ožžojuvvo nu lihkostuvvan go vejolaš.

12-jahkásaš riikaviidosáš johtalusplánas hábmejuvvojit Norgga ráđdeheusa resursserema vuoruheami johtalussektoris. Plána dárkkistuvvo njealji jagi gaskkaid ja dat addá gokčevaš vuodu mearrádusaide, mat gusket johtalusa, ja ná sihkkarastá beaktilis resurssaid geavahusa ja vuorrováikkuhusa sierra johtalushámiid gaskkas. Norgga Geaidnolágádus, Ruovderáttedirektoráhtas, Bane NOR SF, Avinor AF ja Norgga Ridodirektoráhtas doaimmahit iežaset osiid riikaviidosáš johtalusplánii, mii guoská investerenfidnuid, strategijaid, vuoruhemiid sihke johtaluspolitihka.

Dáláš plána lea dahkkon jagiide 2018 - 2029 ja dat lea vuodđun mearrádusdahkamii, mainna háliduvvo sihkkarastot resurssaid beaktillis geavahus ja ovttasdoaimma sierra johtalushámiid gaskkas. Beaivádanbargu boahhtevaš jagi 2022 dárkkistusa várás lea juo álgán. Norgga geaidno-, ruovderáttē-, girdi- ja mearrajohtalusvirgelágádusat kommenterejit plána iežaset osiid buohta jagi 2019 loahpas. Kommenteremat gusket investerenfidnuid, strategijaid, vuoruhemiid sihke johtaluspolitihka..

Váikkuhusat lundui ja álgoálbmogiidda -vuollebargojoavku

Sámi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáš jođihii vuollebargojoavkku, mii gieđahalai lundui ja álgoálbmogiidda šaddan váikkuhusaid. Stivrenjoavkku bargogohčus vuollebargojoavkui lei čilget ja govvidit dan, mot ráttēfidnu váikkuhusat lundui ja álgoálbmogiidda galget árvoštallojuvvot ja mot sáhttet sihkkarastojuvvot álgoálbmogiid sajádat ja oassálastinvejolašvuođat dásullasaš hui stuora dási fidnus, mas galget váldojuvvot vuhtii buot lágas mearriduvvon meannudeamit ja áššáigullelaš lágat.

Vuollebargojoavkui leat oassálastán dábálaš virgebarggu olis sihke Suoma ja Norgga áššáigullelaš eiseválddit ja Suoma sámedikki sihke nuortalaččaid siddačokkama ovddasteaddjit válljejuvvon luohtámusolmmožin. Sámi boazoolbmot bovdejuvvoje maid vuollebargojoavkku bargui, muhto ovddasteaddji ii lean nammaduvvon. Sámi ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáža sihke sámi servoša válljen ovddasteaddjit čoaikkane 9.10.2018 Anáris. Suoma sámediggi ovttasráđiid nuortalaččaid siddačoaikkimiin ja Sámi bálgosat rs:in guđde čoaikkamis cealkámuša, mas gieđahallojuvvoje giellagažaldagat, šiehtadallangeatnegasvuođat sihke dárbbášlaš dási resurseremat, mat galgale váldojuvvot vuhtii proseassas. Namuhuvvon cealkámuš lea buorre logahallan dehálaš áššiin, mat árvoštallojuvvojit dán loahpparaportta jurddabohtosiin. Cealkámuš sáddejuvvui diehtun maid Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministtarii.

Vuollebargojoavku čierui barggustis dasa, mot sihkkarastit álgoálbmot sápmelaččaid áššáigullelaš oassálastima fidnui. Dán oasis vuollebargojoavku čielggadii lágas mearriduvvon mennudemiid, main sáhtálii leat váikkuhus sápmelaččaide. Loahppa-boađusin joavku ráhkadii logahallama sihke Suoma ja Norgga lágain, mat galget oppalaččat doahhtaluvvot go plánejuvvojit infrastruktuvráfidnut obanassiige sihke giddejuvvui earenoamáš fuomášupmi sámiid ruovttuguovllu sierrasárgosiidda.

Mávssolaš lánkaásaheapmi Suomas:

- Suoma vuodđoláhka
- siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid oktasašsoahpamuš

- ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid oktasašsoahpamuš
- láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis
- Espoo oktasašsoahpamuš
- luonddusuodjalanláhka
- eanangeavahan- ja huksenláhka
 - stáhtaráđi mearráđus riikaviidosáš guovlluideavahanulbmiliin
- sámediggeláhka
- sámi giellaláhka
- nuortalašláhka
- boazodoalloláhka
- čáhceláhka
- meahcceláhka

Suomas sápmelaččaid vuoigatvuohta bajásdoallat ja gárgehit iežaset giela ja kultuvrra sihkkarastojuvvo vuođđolága 17 paragrafas. Sámediggelága 9 paragrafa geatnegahtta eiseválddiid ráđđádallat sámedikkiin buot váikkuhusaid dáfus guhkásolli ja mearkkašahti fidnuin, main lea njuolgo- ja earenoamáš váikkuhus sápmelaččaid sajádahkii álgoálbmogin, ja mat sáhttet guoskat ee. servodatplánema, sihke stáhta eatnamiid, luonddusuodjalanguovlluid ja meahcceguovlluid hálldašeami, geavahusa, láigoheami ja luobaheami sámiid ruovttuguovllus.

Árbevirolaš sámi ealáhusat, dego boazodoallu ja guolástus, leat gáibáduusat sámi kultuvrra bajásdoallama ja ovddideami várás. Suoma boazodoallolágas mearriduvvo boazodoalu bargamis boazodoalloguovllus. Lága 2 paragrafas meroštallojuvvo boazodoalloguovlu ja earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guovlu. 2 paragrafas daddjojuvvo maid, ahte namuhuvvon guovllu eatnama ii oaččo geavahit dainna lágiin, ahte das sáddá mearkkašahti árru boazodollui. Boazodoaluin barganriekti dáhki- duvvo 3 paragrafas ja ráđáđdallangeatnegasvuohta 53 paragrafas.

Mávssolaš láhkaásaheapmi Norggas:

- Norgga stáhta ja sámedikki gaskasaš konsulterenšiehtadus
- sámeláhka
- Finnmárkku láhka
- plánen- ja huksenláhka
- birasváikkuhusaid árvoštallan -láhka
- luonddu mánggahápmásašláhka
- čáhcerápmadirektiiva
- Espoo oktasašsoahpamuš
- láhka, mii guoská lihcadeami olgun
- kulturárbeláhka
- iešheanalis riikkaid eami- ja čeardaálbmogiid oktasašsoahpamuš (ILO 169-soahpamuš)

Norgga lágain lea danveardásaš struktuvra dan sihkkarastima várás, ahte sápmelaččaid sajádat ja dovddasteapmi álgoálbmogin doaibmá geavadis. Gullansoahpamuš stáhta eiseválddiid ja Norgga sámedikki gaskkas sihkkarastá Norgga sápmelaččaid vuoigatvuoda šaddat gullojuvvot dakkár áššiin, main sáhttet leat njuolggováikkuhusat sidjiide. Gullansoahpamuša ulbmilin lea oasistis ollašuhttit stáhta geatnegasvuodaid riikkaidgaskasaš rievtti gáibidan álgoálbmogiid gullamis. Oassebeliid ulbmilin lea ohcat oktasáš ipmárdusa dalle, go šiehtadallojuvvo lágain dehe hálddahaslaš doaimmain, mat sáhttet dalán váikkuhit sápmelaččaid beroštumiide.

Norgga sámelága ulbmilin lea fállat Norggas ealli sápmelaččaide vuoigatvuoda suodjalit ja gárgelit iežaset giela, kultuvrra ja eallinvuogi. Lágas leat njuolggadusat ee. sámedikkis ja stáhta ekonomalaš ovddasvástádusas. Norgga ráđđehus lea evttohan gullamiid čáhkadeami lágaide nu ahte lea lasihan sámeláhkii kapihtala gullan-geatnegasvuodas. Vaikko sámeláhkii evttohuvvon rievdadus ii dohkkehuvvolege, ávžžuhuvvo dattege ságastallama álggaheapmi nu árrat go vejolaš, vai sápmelaččaid oainnut gullojuvvojit dakkaviđe álgomuttus.

Finnmárkolága ulbmilin lea nannet sápmelaččaid vuoigatvuodaid nu ahte oba Finn-
márkku olbmui lea eanet váikkuhanválddi fylkka eanangeavahussii. Lága dehálaš oassi lea gustojeaddji geavahanrivttiid ja eananrivttiid dovddasteapmi ja dain šiehta-
dallan. Láhka ii guoskaduvvo mearraguolástanrivttiide, ruvkedoibmii iige oljorivttiide.

4 Jurddabohtosat

Oppalaš bohtosat

lešgudege vuollebargojoavkku raportta ja stivrenjoavkku ságastallamiid vuodul stivrenjoavku árvvoštallá čuovvovaččat:

Stivrenjoavkku bargun lea čielggadit dárkileappot Jieknameara ráti huksema eavttuid sihke evttohit čuovvundoaimmaid ja áigedávvaliid, mat galget váldjuvvot vuhtii vejolaš joatkkaplánemis. Jieknameara ráti sturrodaluohká fidnu lea nu mohkkái ja das leat mielde nu mánggat čanusjoavkkut ja dagaldagat, ahte addojuvvon áiggi siste ja geavahanvuloš resurssaiguin ii leat leamaš vejolaš gokčevaččat árvvoštallat daid visot dagaldagaid, mat laktásit Jieknameara ráttefidnui.

Dákko buohta lea buorre deattuhtit, ahte stivrenjoavkkus ii lean álgoálggusge dákkár áigumuš iige sierra váikkuhusaid árvvoštallamiid ráhkadeapmi gullan álgobargogohčusin. Muhtin dahkkit leat sorjavaččat politihkalaš mearrádusain, ja dat sáhttet áššáigullevaččat čilgejuvvot ja árvvoštallojuvvot easka mearrádusdahkama olis. Mánggat gažaldagat báhcet ain rabasin ja daidda sáhtta vástiduvvot easka dalle, jos fidnu mearriduvvo maŋjel ovddiduvvot.

Jieknameara ráti plánen ja huksen livččii guhkesáigásaš, mánggaid válgaáigodagaid badjel olli proseassa, ja das leat viidát váikkuheadđji guvllolaš ja álbmotlaš váikkuhusat goappaš riikkaide. Rátis leat maid riikkaidgaskasaš váikkuhusat. Dán čilgehusa áigge ráhkaduvvon rávalaš plánen- ja huksenproseassa áigedávvala mielde huksen bisttálii ankke 15 jagi, vaikko bargu álggahuvvotlii dakkaviđe. Plánenproseassa álggaheami eaktun lea, ahte goappašiin riikkain dahkkojuvvotlii álgomearrádus fidnu ollašuttimis. Dát dárkkuha dan, ahte sihke Suomas ja Norggas gárgarátti galgá váldjuvvot álbmotlaš johtalusvuogádatplánii, mii lea eaktun dárkileabbo plánemii.

Prosessii gullet mánggat plánenmuttut ovdačilgehusaid rájes gitta eanangeavahusa plánema rádjái ja viidáseappot aitosaš huksenplánii. Dego buot stuora infrastruktuuradehe eará huksenfidnuin, sierra čanusjoavkkuid oainnut fidnus mannet ruossalassii, ja leanai vuorddehahti, ahte váidagat sáhttet ájihit proseassa mánggaid jagiid mielde. Sierra čanusjoavkkuid oassálašvuolta lea dáhkiduvvon Suoma ja Norgga lágain ja dát galgá váldjuvvot vuhtii vejolaš plánema ja huksema áigedávvalis.

Okta barggu áigge ovdan bohtán dahkki, mii váikkuha mearkkašahti ládje Jieknjameara ráti doaimma eavttuide lea dat, mot dat laktása ruovderáttiefierpmádahkii, mii juo lea. Višuvdna beaktilis, jođánis ja doaibmi oktavuodas Jieknjamearas Eurohpii lea sorjavaš Suoma váldoráti (Helsset - Oulu) kapasiteahtas. Dálá dilis váldoráti lulleoasit eai gierdda mearkkašahti ládje stuorit johtaluskapasiteahta. Árktalaš gárgaráti ollesmihttosas ávkin atnin gáibidivččii vuohččan ja dehálepmosin Suoma váldoráti kapasiteahta lasiheami, earenoamážit ealaskas Helsset - Tampere -osso-dagas. Dása gulalii gárgaráti ortnega buorideapmi ja báikkálaš leahttoráddjehusaid jávkadeapmi. Dáinna lágiin, gárgarátis mii juo lea leame, livččii eanet kapasiteahtta dahkat vejolažžan ráktafievrridemiid ja vejolašvuoda oanidit mátkkostenáiggi Sápmái dálážis.

Ruhtadeapmi

Ovddalgihtii lei dieđus, ahte go huksengolut leat mearkkašahti stuorrát ja einnostuvvon atnumearri lea oalle vuollegaš, de fidnu ii livčče ekonomalaččat ollašuhttinveara mange CAPEX Advisors -konsultafitnodaga čilgehusas geahčaduvvon ruhtadanmáalle mielde. Raporta čilge evttohuuvon fidnoruhtadan- ja doaimmahanmáliid miehtemielalaš ja biehtadahkes dagaldagaid ja evttoha čilgehusa duogážis leamaš eavttuid vuodul, ahte buot anolaččamus máalle sáhtálii leat almmolaččat eaiggáduššon fitnodat. Muhto vaikko lea ávkkálaš diehtit ruhtadanmáliid ovdamuniid ja áruid, mat leat anus, de stivrenjoavkku bargogohčus ii siskkildan ávžžuhusaid dahkama mange earenoamáš ruhtadanmáalle válljemis. Dat gáibida lasi čilgehused bienasta bitnii vuhtii válddedettiin maid viiddes ekonomalaš váikkuhusaid sihke politihkalaš guorahallama das, mot ruhtadeapmi heivehuvvo oktii fidnu mearkkašahttivuhtii.

Priváhta ruhtadeapmi sáhtálii leat ollašuhttingelbbolaččat molssaeaktu, jos fidnu sáhtálii buvttadit njuolggoboađu ruhtadeami lassigoluid gokčamii. Dáláš gánnáhahttivuoda einnostusa mielde dákkár vejolašvuhta ii oro leame viidát. Jos fidnogárgehan-doaimma olis sáhttet gávdnot čanusjoavkkut ja čadnot dat fidnu ruhtadeapmái, dat sáhttá guhkesáigge plána mielde buoriduvvot ipmárdus das, ahte fidnu bastá ruhtadit ieš iežas.

Riskkat ja earáhuvi dagaldagat, dego teknihkalaš riskkat, ruhtasirdingolut, vearuhus, márkandilli jna. váikkuhivčče geavadis mearkkašahti ládje árvoštallanvuloš goluide ja loahpas fidnu loahpalaš goasttádussii. Eaiggátvuoda, gohcinválddi dehe lánkaásaheami ja stáhta politihkalaš linnjemiid nuppástusat ja danveardásas áššit bijale gáibádusaid ja ráddjehusaid fidnomálii, mii válljejuvvo.

Hui eahpejáhkehahti lea, ahte gávdnojit priváhta investerejeaddjit, geat livčče miehtemielalaččat investeret stuorimus oasi dárbbášlaš ruhtadeamis. Turisma sáhtálii buktit boađuid Jiekŋameara ráttái, muhto ii lahkage doarvái fidnu ruhtadeami várás dehe ráti huksema vuoigadahttima várás. Sierralágán ruhtadanmálet leat dál gávdnon, muhto dat eai leat vel nohkka olu mange málle válljema várás. Bistet vel olu jagiid fidnu plánenproseassa álggaheamis fidnu ollašuhttimii. Suoma ja Norgga plánuvuogádagat leat gártejuvvon ja dat spiehkastit nubbi nuppis. Dehálaš lea váldit dát vuhtii jos/go fidnu plánen álggahuvvo, nu ahte plánen dávista goappašiid riikkaid plánuvuogádagaid gáibádusaide.

Plánenproseassa

Suoma ja Norgga lágat eaktudit, ahte fidnu ollašuhttimis fertejit doahttaluvvot dihto lágas mearriduvvon muttut. Suomas huksen ii sáhte álggahuvvot, ovdal go lágas mearriduvvon oktasaš ja gárgarátteplánat lea ráhkaduvvon, vaikko mearrádus proševtta ruhtadeamis livččiinai dahkkon. Norggas lea anus guhkesáigge riikavii-dosaš johtalusplána (NTP). Dálás plána áigemearri lea 12 jagi, jagi 2018 rájes gitta jahkái 2029 ja dat beaiváduvvo čuovvovaš háve jagiid 2021 - 2022. Ná stuora fidnu ii sáhte váldojuvvot mielde dán plánii, jos plánenproseassa ii leat ovdánan doarvái olu. Nappo vaikko dahkkojuvvonii dalán mearrádus fidnu joatkimis, lea eahpajáhkehahti, ahte plánenbargu livččii ovdánan doarvái guhkás, vai ráttefidnu sáhtálii čáhkaduvvot álbmotlaš johtalusplána čuovvovaš dárkkisteapmái.

Jos plánen jotkojuvvonii, de dat galggalii vuođđuduvvat lága gáibidan plánenproseassaide goappašiin riikkain. Norggas dát dárkkuhivččii ovdačilgehusa válljejuvvon čov-dosiin, man olis birasváikkuhusaid árvvoštallanmeannudeapmi galggalii ollašuhttojuvvot nu gokčevaččat go vejolaš. Suomas oppalašplánamuddu bistá unnimusat golbma jagi, man maŋŋel sáhtta johtáhuvvot rátteplánamuddu. Dánsullasaš viiddes infrastruktuorafidnuid birasváikkuhusat galget árvvoštallojuvvot nu árrat go vejolaš ovdal oppalašplána ráhkadeami. Álgoppalašplána galgá ráhkaduvvot ovdal Jiekŋameara ráti oppalašláva. Birasváikkuhusaid árvvoštallamis galget earenoamážit árvvoštallojuvvot váikkuhusat sámiid ruovttuguvlui, sámegillii, kultuvrii ja ealáhusaide, ja unniduvvot biehtadahkes váikkuhusat árbevirolaš sámi ealáhusaide, mielde lohkkujuvvojit boazodollui ja fertejit plánejuvvot ja dutkojuvvot doaimmat, maiguin birasduššamat caggojuvvojit.

Váikkuhusaid árvvoštallan ja oktasašdoaimma

Evttohuuvvon ráttis livčče sierralágán váikkuhusat. Áššáigullelaš árvvoštallama jok-sama várás ovttasbargu sierra eiseválddiid, čanusjoavkkuid, vuoigatvuođaid hálddaš-eaddjit ja eará doibmiiguin lea mearrideaddji. Mánnggain lágain riikkavuložat fertejit beassat oassálastit ja šaddat gullojuvvot mánnggain sierra muttuin. Dáin lágas mearriduvvon proseassain oktan deháleamos áššin leage čanusjoavkkuid ja vuoigatvuođaid hálddašeddjiid oassálastin prosessii ja dat lea áidna vuohki ollašuhttit árvvoštallama riektá. Dasa lassin fidnu váikkuhusat ollet álbmotlaš rájiid olggobeallái, nu ahte lea hui dehálaš váldit vuhtii rájiid rasttisdeaddji váikkuhusaid sihke riikkaidgaskasaš lánkaásaheami, mii laktása váikkuhusaid árvvoštallamii. Loahpas, sosioekonomalaš váikkuhusat fertele čilgejuvvot viidáseappot válddedettiin vuhtii viiddit ekonomalaš váikkuhusaid.

Birasváikkuhusat árvvoštallojuvvot mánnggain sierra proseassain. Proseassaid váldoulbmilin lea fuobmát ráttiefidnu buot vejolaš birasváikkuhusaid sihke dutkat daid vejolašvuođaid, maiguin ovdamearkka dihte teknihkalaš čovdosiiguin dat sáhttet oazžut nu unnin go vejolaš dehe juobe caggat váikkuhusaid, mat čuhcet lundui. Plánenproseassa válmmaštallama áigge lea dehálaš soabahit ja meroštallat áiggálaččat buot proseassat oktan ollisvuohtan, goas sihkkarastojuvvo, ahte boadusin lea dárkilis ja viiddes váikkuhusaid árvvoštallan, mas buot dagaldagat leat váldojuvvon vuhtii.

Riikkaidgaskasaš lágat ja Suoma ja Norgga lágat gieđahallet ja identifiserejit mánngaid meannudemiid, mat galget váldojuvvot vuhtii fidnus, vai sápmelaččaid riikkaidgaskasaš dovddastuvvon sierrasajádat ja sin vuoigatvuođaset sámiid ruovttuguvlui, gillii ja kultuvrii šaddet váldojuvvot vuhtii rievttis vuogi mielde. Easka dalle, go dát sierradárbbut leat áššáigullelaččat váldojuvvon vuhtii, fidnu sáhtta álgoálbmogiid vuoigatvuođaid oasis adnot lágaid dáfus doallevažžan.

Mearrideaddji lea, ahte sápmelaččat ja earenoamážit boazodoallit sihke earát, geaidda vejolaš rátti váikkuha dalán, leat oasálaččat dánsullasaš proseassas juo aivve dan álgomuttuid rájes. Ná lea vejolaš heivehallat buot biehtadahkes váikkuhusaid árbevirolaš ealáhusaide, maiddá boazodollui ja birrasii ja dasa lassin válmmaštallat govttolaš biehtadahkes váikkuhusaid caggi doaimmaid. Oassálastima álki-dahttin, mainna dárkkuhuvvojit oassebealit, maida fidnu vejolaččat váikkuha, lea lágas mearriduvvon árvvoštallanmeannudemiid váldoulbmiliid joavkkus. Vuogit álki-dahttit oassálastima leat sierralágán ráđđádallamat (ml. lága gáibidan eiseváldiráđđádallamat), stivren- dehe čuovvunjoavkodoaimma, unnajovkkošdeaivvadeamit, almmolaš dilálašvuođat, diehtujuohkinmeannudeamit. Danin

lei sealvi, ahte dán fidnus sápmelaččaid ovddasteaddjit nammaduvvojit stivrenjoavkku lahttun.

Turisma Suoma Sámis

Go guorahallojit dehálaš fidnut Sámi guvlui, de lea turisma mávssolaš dahkki. Turismasuorggi dáfus stašuvnnat galggale leat nu lahka mátkechozáhagaid go vejolaš ja turismabálvalusaid ordnejeaddji doaibmaguovddážiid. Stašuvnnaid ja deháleamos mátkechozáhagaid gaskii galggalii ordnejuvvot laktajohtalus ja áigedávvalat galggale heivet geavaheddjiide. Jos joavkojohtalus, mii dikšu oktavuodaid olu mátkkošteddjiid fievrrideaddji johtalusgaskaomiide, ii doaimma, de rátteoktavuođain ii leat mearkkašupmi.

Jiekŋameara rátti buvttálie jánkehahttivuođa mielde ođđa vejolašvuođaid ja investere-miid, maid visot ii leat vel vejolaš ávaštallat. Dasa lassin gárgaoktavuođa mielde Sápmi livččii álkibut olaheamis, muhto rátteinvesteremat eai sáhte ákkastallojuvvot duššefal turismmain. Jiekŋameara rátteoktavuohta váikkuha miehtemielalaččat Sámi turisma imagoi eandalii gierdavašvuođa geahččanguovllus. Nuppe dáfus oassi sámiservošis vuostálastá fidnu. Vuostálastin vuodđuduvvá ráti ávaštallon biehtadahkes váikkuhusaide, mat čuhcet árbevirolaš ealáhusaide, dego boazodollui, sámi kultuvrii ja guovllu luonddubirrasii, ja vuostálastin váikkuha biehtadahkkásit maid ráti imagoi, dan huksemii ja turismii.

5 Stivrenjoavkku ávžžuhusat joatkkadoaibman

Jiekŋameara rátti lea dálá áigge áidna mearkašahtti Suoma ja Norgga gaskka rájiid rasttildeaddji oktasašfidnu. Dat livččii buot áiggiid mearkašahttimus eanangeavahanfidnu, mas lea njuolggováikkhus Suoma sápmelaččaid ruovttuguvlui. Dađi lági mielde fidnus leat áidnalunddot dahkkit, maidda galgá giddet earenoamáš fuomášumi.

Vuosttažettiin, go fidnu lea guovtteriikkagaskasaš, lea hui dehálaš, ahte goappaš riikkaid stáhtahálddahasat dahket lávga ovttasbarggu, jos plánen ovdána. Goappaš riikkaid álbmotlaš proseassat fertejit čadnojuvvot nu árrat go vejolaš nuppiidasaset, vai sáhtta sihkarastojuvvot, ahte plánen čuovvu goappaš riikka prosessaid. Daningo Suomas leat veahážiid mielde sirdáseame álbmotlaš johtalusvuogádatplána, Norggamállesas, 12-jahkásaš álbmotlaš johtalusvuogádatplána guvlui, hástalusat šaddet plánenproseassa áigádávvala ektui. Dása ferte vuodjut juo vejolaš joatkkaplánema álgomuttuin. Suoma johtalusvuogádatplána evttohuvvon ráhka-daaáigedávvala mielde Suoma ja Norgga johtalusplánat dárkkistuvvole sierra dávtta mielde. Dátnai galgá váldojuvvot vuhtii, vai sáhtta sihkarastojuvvot guovtti riikka gaskkas sávnnehis plánen. Čielggas lea, ahte dán sturrodatluohká fidnus lea vejolaš beassat lihkestuvvan loahppabohtosii dušše, go ovttasbargu oassálasti stáhtaid ja daid sierra hálddahasorgánaid gaskkas doaibmá liktásit. Jos fidnoplánen jotkojuvvo, de livččiinai čuovvovaš vejolaš lávki ráhkadit rájiid rasttildeaddji čilgehusa das, mot plánenproseassat sáhtále buoremus vejolaš vugiid mielde ovttahttojuvvot.

Nubbin joatkkaplánemis galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi álgoálbmot sápmelaččaid oassálastimii, vai sáhtta sihkarastojuvvot, ahte eai vahágahttojuvvo eretgeassemeahttumiid sin kultuvra dehe ealáhusat iige stáhtahálddahasaid gaskavuohta sámi hálddahasii, Goappaš riikkaid sámedikkít galgába leat ovddasteaddjin dásseárvosaš lahtun Jiekŋameara ráttēfidnu vejolaš boahttevaš bargojoavkkuin. Sihke riikkaidgaskasaš riekti ja Suoma ja Norgga álbmotlaš lánkaásaheapmi dovddasta sápmelaččaid sierrasajádaga álgoálbmogin. Dán ii sáhte mannat šiitit dehe mannat meaddel Jiekŋameara ráti vejolaš boahttevaš muttuin. Dasa lassin galgá vel váldit vuhtii sámi giellalága (1086/2003) njuolggadusaid sápmelaččaid vuoigatvuođas geavahit sámegeiela divššodettiin áššiideaset eiseválddiid olis.

Stáhta jođihan Jiekŋameara ráti čadahanvuloš ovdačilgehusa bálldas guvllolaš dásis Suomas dahkkojuvvo dánveardásaš árrvvoštallan Davvi-Sámi eanangoddelávabarggu olis. Dát proseassat eai leat čatnagasas nuppiidasaset, Suoma rádđehusas ii leat mangelágán váikkuhanváldi lánvaplánemii, daningo guovlluin lea autonomiija lánvaplánemis. Dát riekti vuodđuduvvá eanageavahan- ja huksenlága 26 §:ii. Ferte

deattuhuvvot, ahte eanangoddeláva ráhkadeapmi lea Suomas ollásit sierra proseassa, mii vuođđuduvvá guvllolaš iešstivrejupmái ja das mearriduvvo eanangeavahanja huksenlága 26 §:s. Láhka lea boahán fápmui jagi 1999, ja maŋimus rievdadus lea dahkkon jagi 2018. Guvllolaš eanageavahusa plánen dahkkojuvvo lagamusat teknihkalaš dásis ja plánemis gieđahallojuvvojit lagabut vejolaš eanangeavahandárbbut, go fas stivrenjoavku lea geahčadan Jiekŋameará ráti viiddit dásis ja váldán vuhtii viidát dákkár prošeavtta sierra dahkkiid. Váikkuhusaid árvoštallamat dahkkojuvvojit jáhkehahttivuođa mielde lasi eanangottálaš plánema olis. Eanangoddeláva ja eará eanangottálaš plánema ovddasvástádus lea eanangoddelihtus, man lahtun leat buot guovluid guovlohálddašaneiseválddit. Dán dihte stivrenjoavku ii sáhte váldit beali čilgehusaide, mat dahkkojuvvojit eanangoddelávvaarseassa olis, dehe ráttevárehusa čáhkadeami eanangoddelávvi.

Višuvdna Jiekŋameara ráti lea stuorit ollisvuoda oassi. Dan ollašuvvan sorjá hui olu mánggain eará stuora infrastruktufráidnuin dehe -višuvnnain, dego Girkonjárgga ođđa hámmánis, evttohuvvon Helsset - Tallinn -dutnalis ja Baltia rátti -fidnus muhto maiddá eanet geavada lagat fidnuin, dego Suoma váldoráti divodeamis ja ođášnuhttimis, main hohpolaččamus lea Helssega ja Tampere gaskka rátteossodat. Jiekŋameara ráti ollašuttinvejolašvuodát buorránivčče, jos dan plánen galggalii leat almmolaš johtalusa oassi dehege gálvo- ja mátkkošteaddjihohtalusa bálvalusaid oassi sihke riikkaviidosas ja Eurohpa dásis.

Buoremus skenáris Jiekŋameara rátti Roavenjárggas Girkonjárgii ovtta Helsset - Tallinn -dutnala ja Baltia gárgarátiin sáhtálii leat mearkkašahti oktavuoha oppa Eurohpai nu ahte dat rabalii jođanis oktavuoda Gaska-Eurohpas Davvi-Eurohpai ja viidáseappot Nuortadavvioali mielde Ásiai. Dat goitge gáibida dan, ahte dáid fidnuid plánen ja duogášbargu galgá leat hui alla dásis ja dat galget ollašuttuovvot nu, ahte maiddá Eurohpa Uniovdna doarju dán mánggaid infrastruktufráidnuid ollisvuoda. Dasa lassin galget gávdnot vuogit ruhtaduvvot dát fidnut, daningo lea čielggas, ahte Jiekŋameara rátti sihke eará namuhuvvon fidnut, gáibidit ollašuvvat ruhtadeami mánggain sierra gálduin. Ruhtadeapmi dárbbahuvvo earret EU:s, maiddá priváhta ja almmolaš sektorain. TEN-T -váimmusfierbmemanahagaid (Davvimeara - Nuortameara ja Skandinávia - Gaskameara manahagat) viiddideapmi ávaštallá árttalaš guovllu šaddi mearkkašumi máilmmiviidosáčat ja EU:a guvlui. Galggalii gávdnot vuohki árvoštallat fidnu gaskkalaš ávkkiid vuhtii válddedettiin Nuortadavvioali fievrredanmeriid ja boahhtevaš doaimavejolašvuodaid mearkkašahti šaddan.

Suoma Johtalusvirgelágádusa ja Norgga ruovderáttedirektoráhta ovttasrádiid 28.2.2018 almmustuhttin čilgehus ja dát raporta čujuhit, ahte Jiekŋameara ráti gárgheapmi livččii hui viiddes fidnu, mas livčče eatnatlohkosaččat čanusjoavkkut ja áššit, mat galget váldojuvvo vuhtii. Fidnus livčče váikkuhusat eatnatlohkosaš čanusjoav-

kkuide. Riikkaidgaskasaš ja álbmotlaš soahpamušaiguin ja mearrádusaiguin sihkkarastojuvvo, ahte mearkkašahti beroštumit ja čanusjoavkkut suddjejuvvojit. Oassi dáin mearrádusain leat dál gártejuvvon makrodásis. Lea dehálaš, ahte dát njuolggadusat gieđahallojuvvojit dárkket jos/go fidnu dolvojuvvo ovddos.

6 ČUVVOSAT

1: Muhtin čanusjoavkkuid gullan Jieknameara rátiis

Bargojoavkku bargogohččosis lei biddjon bargun čanusjoavkkuid gullan ja dát leinai okta bargojoavkku deháleamos bargguin oažžut dieđu čanusjoavkkuid oainnuin ja vejolaš vuordamušain ártalaš gárgarátái. Danin čakčamánu 2018 Suoma johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija sáddii suomelaš čanusjoavkkuide jearaldaga, ahte hálditgo dat boahit Suoma ja Norgga Jieknameara ráti oktasaš bargojoavkku gullama várás. Bovdehus sáddejuvvui čuovvovaš belliide: Suoma bealuštanfámut, Suoma bealuštanministeriija, Fuolahussihkarvuohtaguovddáš, Ealáhuseallima guovddášlihttu EG, Sámi (Lappi) gávpegámmár, Máilmmi Luonddu Vuodđudus WWF ja Suoma luonddusuodjalanlihttu. Stivrenjovkui gullelaš sierra čanusjoavkkuid gullan ii gehččon dárbbalažžan. Buohkanassii golbma gullandilálašvuođa ordnejuvvoje golgotmánu 2018, main ledje mielde Suoma bealuštanfámut, Ealáhuseallima guovddášlihttu EG ja oktasaš gullandilálašvuođas WWF ja Suoma luonddusuodjalanlihttu. Dasa lassin ministeriija oaččui čálalaš cealkámuša Suoma sámi organisašuvnnain (Sámediggi, nuortalaččaid siidačoahkin ja Sámi bálgosat rs), Sámiráđis ja Neljä Tuulta (sámás: Njeallje Biekka) –searvvis.

Suoma bealuštanfámut

Bealuštanfámut kommenterii lagamusat ráti váikkuhusaid fuolahussihkarvuhtii ja bealuštanpolitihkalaš geahččanguovlluide. Kommeanttat guske dainna osiin ovdamearkka dihte evttohuvvon ráttelinnjemiid ja bealuštanfámut muittuhii, ahte guovllu doarjjabáikkid galggale váldojuvvot vuhtii plánemis. Oppalaččat bealuštanfámut atná fidnu miehtemielalažžan, daningo dat earret eará buoridivččii lossa johtalusa váilevaš infrastruktuvrra Davvi-Suomas.

Ealáhuseallima guovddášlihttu

Ealáhuseallima guovddášlihttu ii leat ovttaoaivilis dan hárrái, ahte dálá ruvtto Girkonjargii, mii lea čielggaduvvome, livččii buot buoremus. Dan oainnu mielde seammalágán ovdačilgehus galggalii dahkkojuvvot buot njealji ovdal evttohuvvon ruvttomolssaeavttus. Ii leat ollenge sihkar, ahte suomelaš ealáhuseallin análii ráti deháleamos fievrredanruvtton, vaikko dat huksejuvvoliige. Maiddái oktavuodát Ruššii ja Gárijla ja Guoládatnjárgga industriija fievrredandárbbut galggale váldojuvvot vuhtii

ruvttu plánemis. EG deattuhii dan, ahte dárkilis ja dynamalaš váikkuhusaid árvvoštallan galggalii dahkkot nu ahte vuojulduvvo earenoamážit infrastruktuvrii mii juo lea ja masa gullet hámmanat, oali goasttádusat, johtalusmearit sihke dálkkádatgeahčanguovllut.

Turismasuorggi geahččanguovllus buot ruvttolinnjemiin lea miehtemielalaš váikkuhus. Fuomášupmi giddejuvvui goitge dasa, ahte turisma ja persovdnajohtalus ii mainnage lágiin okto daga rátis ekonomalaččat gánnáhahtti nu ahte dat livččii ollašuhttimis. EG muittuhii, ahte maid vuovdeindustriija galgá váldojuvvot vuhtii ságastallamiidda. EG celkkii loahpas, ahte dat ii guottit ráti huksema Girkonjárgii dálá dilis, muhto dat lea gárvvis dárkkistit oainnus boahteáigge, jos dilli rievdá mearkkašahtti ládje. Danin dorjojuvvo ráti várrehusa dahkan boahttevaš eanangoddelávvi.

Máilmmi Luonddu Vuodđudusa WWF Suopma ja Suoma luonddusuodjalanlihttu

Luonddusuodjalanorganisašuvnnat leigga eanemus fuolas dákkár fidnu kumulatiiva váikkuhusain. Rátti sáhtálii lasihit beroštumi árttalaš luondduriggodagaiguin ávkástallamii ja Davvi-Sámi vuvddiid atnui, mii ii leat dohkálaš. Dat váikkuhivččii ain biehtadahkkásit biodiversitehtii. Organisašuvnnat muittuheaba, ahte namuhuvvon doaimmat leat Suoma ráđđehusa suvdilis gárganeami ulbmiliid vuostá ja ná mannet ruossalassii dan dálkkádatpolitihkain.

Organisašuvnnat celkkiiga, ahte evttohuvvon ráttelinnjen manalii máilmmiviidosáčat árvvus adnojuvvon čahcegeinnodagaid, vuodđočáhceviidodagaid ja eará luonddusuodjalanguovlluid čađa, mii galggalii váldojuvvot vuhtii. Lea maid seaalvi, ahte rátti váikkuhivččii boazodollui sihke sámi kultuvrii ja sámi ealáhusaide. Dehálaš meannudeapmin namuhuvvoje Akwé: Kon -rávvagat ja árttalaš dálkkádatváikkuhusaid árvvoštallan. Organisašuvnnat deattuheigga dan, ahte joatkkaráđđádallamiidda ja -meannudemiiide galgá várret doarvái olu reurssaid ja dain galget váldojuvvot vuhtii álgoálbmogiid vuoigatvuođat sihke álbmotlaš ja riikkaidgaskasaš lágat, earenoamážit vuoigatvuohta oassálastimii.

2: Lappi lihtu válmmaštallan Davvi-Sámi eanangoddelávva 2040, guoskkahansajit dán čilgehussii

Dál ráhkaduvvon joatkkačilgehusas váldojuvvui vuhtii Davvi-Sámi eanangoddelávabargu, mas gieđahallojuvvo maid Girkonjárgga ruvttolinnjen. Davvi-Sámi eanangoddelávva 2040 ráhkadeapmi lea álggahuvvon jagi 2017. Bargui gullá johtalusvuogádat ja rátteoktavuohtačilgehus, mas čilgejuvvo Soađegilli – Girkonjárga -gaska rátteoktavuohta molssaeaktogeahčadeapmin nu, ahte rátteoktavuohta sáhtá čujuhuvvot rávalaš merkemiin eanangoddelávvi. Ráhkaduvvon čilgehusat dorjot nuppiideaset ja ná lea vejolaš oažžut áigái ártalaš guovllu johtalusa ja logistihka ollislaš gova. Deatuhit ferte dan, ahte eanangoddeláva ráhkadeapmi lea Suomas sierra proseassa, mii vuodđuduvvá guvllolaš iešstivrejupmái ja das mearriduvvo eanangeavahan- ja huk-senlága 26 §:s. Láhka lea bohtán vuoibmái jagi 1999 ja manimus nuppástus lea dahkkon jagi 2018. Eanangoddeláva ja eará eanangottálaš plánema ovddasvástádus lean eanangoddelihtis, man lahttun leat guovllu buot guovloeiseválddit. Dán dihte stivrenjoavku ii sáhte váldit beali čilgehusaide, mat dahkkojit eanangoddeproseassa olis.

Mii lea eanangoddelávva

Eanangoddelávva lea eanagotti lihtu ráhkadan oppalaš iešvugiid mielde ráhkaduvvon guovlluid- geavahusa plána, man mávssolaččamus bargun lea servodatráhkadusa prinsihpaid ovdanbuktin ja eanagotti gárgeheami dáfus guovddášguovlluid čujuheapmi. Eanagotti plánemis váldojuvvojit vuhtii riikaviidosaš ulbmilat nu ahte dat soabahuvvojit oktii guovlluidegeavahusa eanangottálaš ja báikkálaš ulbmiliiguin (EHL 25 §).

Eanangoddelávat ráhkaduvvojit ja ođasnuhttojuvvojit geavadis dájvja muttuid mielde. Eanangoddeláva guovddáš riekteváikkohusat laktásit lávvahierarkiijai dehege eanangoddelávva lea rávan ráhkadettiin ja earáhuhtedettiin oppalašlávva ja sajádatlávva sihke riemadettiin muđuid doaibmabijuide guovlluidegeavahusa ordnema várás (EHL 32 §). Eanangoddeláva dohkkeha eanagotti lihtu alimus mearrideaddji doaibmaorgána, eanagotti alimus stivra.

Lappi lihtu álggahii jagi 2017 Davvi-Sámi eanangoddeláva 2040 ráhkadeami golmma davimus giedda dehege Soađegilli, Anára ja Ohcejoga guovllus. Lávvabargu lea joatkka jagiid 2014 – 2016 ráhkaduvvon Nuorta-Sámi ja Roavenjárgga guovllu eanangoddelávaide. Davvi-Sámi eanangoddeláva guvlui Soađegilli ja Girkonjárgga gaskii lea ovddit čilgehusaid vuodul bohtime Jieknjameara rátteoktavuohta. Eanangoddelávabarggu olis mearriduvvui ráhkaduvvot dárkileabbo johtalusvuogádatplána ja

rátteoktavuohtačilgehus, vai sáhttet dutkojuvvot dárkileappot vejolaš ráttteoktavuođa molssaeavttut, dárkileabbo sajádat, álgohuksengolut sihke ráttteoktavuođa molsaeavttut sihke ráttteoktavuođa váikkuhusat eanangoddelávvdási dárkilvuodain.

Eanangoddeláva válmmaštallanmateriála lea ulbmil biddjot oidnosii ođđajagi-guovvamánus 2019. Molssaeavttut ráhkaduvvojit dárkileabbon ja dat dievasmahttojuvvojit vel plánema ovdáneami mielde ja čanusjoavkkuigaskasaš ráđđádallamiid vuodul. Molssaeavttuin válljejuvvojit buoremusat dađi lági mielde ahte viggamuššan lea evttohit ovttá, eanemusat guokte rátttemolssaeavttu eanangoddelávvgárttas. Váikkuhusárvoštallan dievasmahttojuvvo ja dárkilmastujuvvo go materiála lea oidnosis.

Davvi-Sámi eanagoddelávabarggus 2040, mii lea ráhkaduvvome, čilgejuvvo ráttteoktavuođa dárkileabbo sajádat meahccemanahahkan, oktavuođa huksengolut ja mávsolaččamus váikkuhusat eanagoddelávvdásis. Rátteoktavuohtačilgehusa ulbmilin lea dahkat čilgehusa Soađegilli – Girkonjára -gaskka ráttteoktavuođas molssaeaktogeahčademiidisguin dađi lági mielde, ahte dat sáhtta evttohuvvot várrehussan eanangoddelávvi. Dasa lassin čilgejuvvo Soađegilli buohta ráti oktavuohtadárbu oarjjás Gihtela guvlui. Natura 2000-guovlluid lahkosiidda evttohuvvon linnjenmolssaeavttuin dahkkojuvvo váikkuhusaid árvoštallan. Jos lea dárbbalaš, válljejuvvon molssaeavttu váikkusaidárvoštallamii dahkkojit dárkkistusat ovdal merkema eanangoddelávvi.

Gárgaráti (Juná- Toga-) tehnikkalaš vuolggasajit

Roavenjára ja Girkonjára gaskasaš ráttelinnjema plánen čoahkkana guovtti oasis. Ráttelinnjen Roavenjára ja Soađegilli gaskii vuodđuduvvá jagi 2014 ráhkaduvvon Roavenjára ja Nuorta-Sámi eanangoddelávvi ja dan olis dahkon ráttteoktavuohtačilgehussii. Eanangoddelávas leat Roavenjára ja Soađegilli gaskkas guokte molssaeavttolaš ráttelinnjema dehege ođđa ráttelinnjen njuolga Roavenjára Soađegillái sulaid váldogeaidnu 4 meahccemanahaga čuvodettiin dehe nu ahte geavahuvvo rátti mii lea Roavenjára Giemajávraí, mas ođđa ráttelinnjen Soađegillai.

Rátteoktavuohta juogo Roavenjára dehe Giemajávres Soađegilli bakte Girkonjári lea plánejuvvon seahkejohtalusa ráttin, mii bálvalivččii goitge eanas gálvojohtalusa. Ráti linnjenossodagain árbevirolaš jorregálvvuid ulbmilleahttu lea 200 km/h. Rátti lea šleađgaduuvvon, linnjásuddjejuvvon sihke rustejuvvon automáhtalaš gárgamannama bearráigeahčovuogádagain (JMB). Ráti meroštallojuvvon mihtuid ákseldeaddu 100 km/h leahtuin lea 300 kN. Unnimus lobálaš gávvasuonjar lea 2 500 m, muhto vejolašvuodaid mielde lea viggojuvvon geavahuvvot unnimusat 7 000 mettara gávvasuonjar. Ovttaluottat ráti leat deaivadanbáikkit 30 kilomettara gaskkaid. Ráti lea ulbmil atnit suomelaš 1 524 millemettara ruovderáti luoddagovdodaga. Gárgaráti guoras eai leat dásseluoddaruossat.

Ođđa ruovderáttestašuvnnat leat Soađegilis, Suoločielggis ja Avvilis. Eará vejolaš stášuvnnat leat Anár ja Njávđán oarjelinnjenvejolašvuodain ja Njellim nuortalinnjenmolssaeavttuin. Ráttelinnjemiid geometriija lea plánejuvvon dainna dárkilvuodain, ahte dipmá eatnamis manni rátteossodagaid, dárbbášlaš dutnaliid guhkkodagaid sihke dárbbášlaš šalddiid mearri sáhtii árvvoštallojuvvot.

Plánedettiin linnjema viggojuvvoje vuosttažettiin vealtit divrras luonddučuoáhagat, Natura 2000 -guovllut, orrunguovllut ja čáhcejohtolagat. Dasa lassin ulbmilin lea minimeret dárbbášlaš šalddiid ja dutnaliid meari.

Doaibmabirrasa sierrasárgosat

Ráttéoktavuohtačilgehusa plánenguovlu lea meastá ollislaččat sámiid ruovttuguovllus. Sámiid ruovttuguvlui (Láhka sámedikkis 17.7.1995/974) gullet Eanodaga, Anára ja Ohcejoga gielddaid guovllut sihke Soađegili gieldda Sámi bálgesa guovlu. Eanangoddelávas lea mearriduvvon dárkket sápmelaččaid sajádagas ja vuoigatvuodain. Nuortalašguovllu lea Anára gieldda nuortaoasis. Deháleamos gilit leat Čeavetjávri ja Njellim. Ráttelinnjema molssaeavttut manale nuortalašguovllu čađa skavádettiin dáid giliid.

Davvi-Sámi eanangoddelávva gullá ollislaččat boazodoalloguvlui ja earret Soađegili lulleoasi earenoamážit boazoalu várás dárkkuhuvvon guvlui. Plánejuvvon ruovderáti guvlui gullet oktiibuot 16 bálgesa. Ráttéoktavuohtačilgehus ja ráttelinnjenmolssaeavttut leat oktiibuot 10 bálgesa guovllus.

Ráttelinnjema molssaeavttuid plánemis váldojuvvoje vuhtii riikaviidosas ja eanangottálaš birasdiedut. Dat hábmeje dehálaš ravdaeavttuid ráttemanahaga plánemii. Linnjemat viggojuvvoje plánejuvvot dađi lági mielde, ahte dat eai boahtán Natura 2000- dehe luonddusuodjalanguovlluide dehe daid lahkosis. Dasa lassin ráttemanahat viggojuvvui biddjojuvvot dárbbahassii guhkás orrumis, vai garvojuvvojit šlápma- ja spárkkasárut. Birasváikkhusaid árvvoštallan lea dahkkon barggu plánendási ektui, nu ahte dat lea luonddus dáfus hui oppalaš ja divttis. Váikkhusaid árvvoštallamii laktásit mánga eahpesihkkaris dahkki.

3: Finnmarkku fylkka strategalaš boahtteáiggi oidnosat ja plánenproseassat

Barentsa guovllu johtalusa čielggadan stivrenjoavku (BEATA) ráhkadii Norgga jodihemiin ng. Barentsa guovllu oktasaš johtalusplána (Joint Barents Transport Plan) jagi

2013. Plána ođaduvvui áiggedássái Suoma jođihemiin jagi 2015. Plánas hábmejuvvojit oktasaš boahhteáigge johtalusulbmilat Barentsa guvlui. Sihke Suopma ja Norga gávnaheaba plánas guhkesáigge ulbmilin rátteoktavuođa huksema Roavenjárgga ja Girkonjárgga gaskii. Rátteoktavuođas dahkkon čielggadeamit leat Norgga riikavii-dosaš johtalusplána jagiide 2018-2019 oassin:

”Ráđđehus lokte ovdasadjái rátteoktavuođaid buoridemiid, mat juo leat dán plánenáigodagas, muhto jos Suoma eiseválddit johtáhit čilgehusa rátteoktavuođas Suoma ja Girkonjárgga gaskii, de Norgga ráđđehusas lea posiitiiva doaladupmi jurdagii ja hálida oassálastit čilgehusa dahkamii.”

Maiddáí Finnmárkku fylkkadikki stivra bijai ulbmilin dákkár rátteoktavuođa huksema guvllolaš johtalusplánastis jagiide 2018 – 2029. Dasa lassin Finnmárkku fylka ja Sámi (Lappi) eanangoddi čáhkadeigga iežaska ovttasbargosoahpamuššii jagiide 2017 - 2020 máinnašumi das, ahte dat ovttasbargaba vejolaš rátteoktavuođa huksema várás Girkonjárgga ja Roavenjárgga gaskii.

Norgga geaidnodirektoráhta jođihemiin ráhkaduvvo álbmotlaš dásis Girkonjárgga ođđa hámmama (mánjggaatnohámman) ollašuttima várás dutkan ja lávvaplána. Dat gárvánit čakčat 2019 mearrideapmái báikkálaš/guvllolaš dásis.

Guovloeiseválddit leat atnán dárbašlašžan, ahte sámedikkiid ja eará heivvolaš sápmelaš beroštumiid čalmmustahtti ovdasteddjiid oassálastin sihkarastojuvvo. Sápmelaččat háliduvvojit mielde sihke ekonomalaš ja geavada áššiid gieđahallamii ja eiseválddit hálidit maid gullat sápmelaččaid beroštumiid ja váldit daid vuhtii proseassa buot muttuin.